

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра практичної психології

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ПРЕДИКАТ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала студентка VI курсу, 622 м групи,
Спеціальність «053 Психологія»,
Спеціалізація «Практична психологія»,
Єрмоленко Анастасія Юріївна
Науковий керівник:
к. психол. н. асистент Барабашук Г.В.

До захисту допущено:
Протокол засідання кафедри №__
від «__» _____ 2021 р.
Зав. кафедри практичної психології
_____ В.М. Радчук

Чернівці

2021

ЗМІСТ	
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Соціальний інтелект як предмет психологічного дослідження	
1.1. Історія виникнення та зміст поняття соціального інтелекту.....	8
1.2. Особливості цінностей сучасної молоді.....	16
1.3. Психологічні особливості сучасної молоді.....	24
РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження соціального інтелекту та цінностей сучасної молоді	
2.1. Методологія дослідження. Характеристика вибірки емпіричного дослідження.....	32
2.2. Опис та обґрунтування методик.....	34
РОЗДІЛ 3. Аналіз отриманих результатів емпіричного дослідження	
3.1 Показники рівнів соціального інтелекту та переважаючих ціннісних орієнтацій серед досліджуваних вікових груп.....	38
3.2.Взаємозвязок між соціальним інтелектом та цінностями молодих людей.....	41
3.3.Методичні рекомендації.....	53
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

На етапі історичного становлення, людство зіткнулося з необхідністю боротися за своє виживання у різний спосіб. Одним із таких способів для людства стало накопичення та створення знання, що перетворилося на неймовірно потужний ресурс для управління та розвитку. Внаслідок процесу інтелектуалізації суспільства за допомогою засобів інформатики, перш за все, заснованих на системах штучного інтелекту, інтелектуальний потенціал виробничої та соціальної сфер глибоко трансформується.

Однак, сьогодні, диктує нам умови, що у сфері формування та функціонування знання у суспільстві існує цілий ряд протиріч, можливість вирішення яких лежить у сфері розгляду інтелекту через призму психології.

Раціональна частина образу сучасного суспільства передбачає найважливішою ланкою наявність розвиненого соціального інтелекту та мислення, як здібності людини пізнавати соціальну дійсність та соціальні зв'язки.

У швидкоплинності сучасного світу за час життя одного покоління, диференціюється не одна, а декілька базових технологій, які все більше інформатизуються та інтелектуалізуються. Це призводить до збільшення самого спектру розв'язуваних завдань та проблем, та виникає велика необхідність створення нових інтелектуальних ресурсів, носієм яких є реальна особистість та суспільство. У зв'язку з цим виникає питання якості соціального інтелекту та цінностей суб'єктів інноваційних змін сучасного світу.

Саме в рамках дослідження можливе виявлення шляхів подолання протиріччя між якістю інтелекту особистості та соціальним інтелектом соціуму, з одного боку, цінностей та ідей, які моралізує молодь та необхідністю раціоналізації засобів та способів вирішення проблем сучасного суспільства, що ускладнюються, з іншого боку.

У дослідженні можливе осмислення проблем власне соціального інтелекту у його розумінні як інтелекту суспільства, і як комунікативної,

адаптаційної спроможності індивіда до спілкування та розуміння. З погляду на актуальність вивчення ціннісної сфери нового покоління, що дозволяє уточнити сучасний ціннісний рівень та тенденції розвитку соціальних орієнтацій та цілей сучасної молоді

Розглянемо розуміння цінностей у психології. У цій науці трактування цінностей та ціннісних орієнтацій зводиться до розгляду їх як ідеалів та життєвих смислів, які задають загальну спрямованість особистості та її самореалізації у різних формах активності, зокрема у спілкуванні та діяльності. Цінності мають одну з провідних функцій у мотиваційній сфері та розвитку регуляції особистості в системі соціальних відносин.

Центральне місце ціннісні орієнтації займають у гуманістичній психології, де вони лягають в основу мотиваційної сфери та беруть участь у самоактуалізації та само стимулюванні особистості, визначаючи спрямованість та якість соціальної поведінки [21, с. 92–98]

Гуманістичні цінності дозволяють бути людині моральною, духовно задоволеною, активною в системі соціальних відносин. Такі цінності як доброта, співчуття, справедливість та інші приходять у свідомість та поведінку дітей та дорослих з досвідом міжособистісних контактів, через приклади близьких та референтної групи. Протягом усього життя особистість приходить до важливості вдосконалення людських якостей, їх вираженні на адресу підростаючого покоління, людей похилого віку, осіб з обмеженими можливостями здоров'я, до природи (живий і не живий).

Проблема дослідження соціального інтелекту розуміється, як протиріччя між необхідністю системного знання про інтелектуальні процеси та структури суспільства та недостатньою розробленістю такого знання, зокрема слабкою розробкою теорії соціального інтелекту як фактор розвитку суспільства в ціннісних формах.

Актуальність дослідження – на сьогоднішній день існує багато експериментальних та теоретичних досліджень в сфері соціального інтелекту проте залишається невирішені та не освітлені питання. Адже в відомих

теоретичних системах немає сталої думки про природу, фактори, умови розвитку та становлення соціального інтелекту. Відповідно є актуальним дослідження та системний аналіз питань, які торкаються соціального інтелекту, а саме:

- необхідність дослідження інтелектуальних факторів суспільного розвитку;

- потребою системного дослідження інтелекту суспільства, або соціального інтелекту, як здатності розумно діяти, вирішувати проблеми, що ускладнюються, ефективно адаптуватися до соціальних ситуацій, що розвиваються у світі в умовах його глобалізації та інформатизації;

- нагальною потребою дослідити ті структури суспільства, які відповідають за розумність процесів, що протікають у ньому;

уточнити сучасний ціннісний рівень та тенденції розвитку соціальних орієнтацій, установок молодого покоління, а також шляхи супроводу їхнього професійного становлення.

Об’єкт дослідження соціальний інтелект особистості

Предметом дослідження ціннісні орієнтації як предикат соціального інтелекту сучасної молоді

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування основних аспектів соціального інтелекту та емпіричне вивчення ціннісних орієнтацій у молодих людей відповідно до рівня їх соціального інтелекту.

Гіпотезою дослідження виступає припущення, що є відмінності між рівнем соціального інтелекту та сформованих ціннісних орієнтацій у різних вікових групах.

Завдання:

1. Представити аналітичний огляд опублікованих наукових робіт щодо феномену соціальний інтелект та цінностей

2. Проаналізувати рівні соціального інтелекту серед осіб молодого віку

3. Здійснити порівняння ціннісних орієнтацій вікової групи ранньої зрілості та середньої вікової групи

4.Встановити відповідність між соціальним інтелектом та цінностями досліджуваної групи.

Методологія

У ході вивчення зазначеного предмету використовувалося, вивчення наукової літератури та аналіз в сфері соціального інтелекту, а також застосовувалися такі методи дослідження:

- Теоретичні :
 - узагальнення зібраної інформації;
 - теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури
- Емпіричні:
 - діагностичні методики;
 - математичні методи обробки емпіричних даних.
 - системний аналіз та інтерпретація отриманих даних.

Для досягнення мети ми використовували в своїй роботі такі **методики**: «Дослідження соціального інтелекту» Дж. Гілфорда і М. Саллівена, методика «Ціннісних орієнтацій» Рокіча, методика Ш.Шварца з вивчення ціннісних орієнтацій,

База дослідження.

Емпіричне дослідження проводилось зі студентами Чернівецького Національного Університету, а також за участі людей різних професій віком до 60 років. Загальна вибірка досліджуваних складала 30 осіб, рівномірно розділених на 2 групи за віком.

Теоретична значущість роботи. У роботі структуровано та доповнено існуючі в науковій літературі підходи щодо поняття соціальний інтелект, а саме: соціально-психологічні аспекти сутності соціального інтелекту, його структура та функції, його роль у системі факторів суспільного розвитку та становлення особистості.

Результати роботи відкривають перспективу дослідження значущості соціального інтелекту як потрібної якості та важливого фактору розвитку

міжособистісних відносин, що збагачує проблемні галузі дослідження соціальної психології та психології спілкування.

Практична значущість роботи Отримані результати в процесі емпіричного дослідження, можуть стати допоміжним інструментом для курсів з розвитку соціальної компетентності, як методичний інструмент для презентації проектів з дослідження соціального інтелекту.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (68) та додатків (4). Робота викладена на 65 сторінках друкованого тексту, проілюстрована 3 таблицями та 21 рисунками.

РОЗДІЛ 1. Соціальний інтелект як предмет психологічного дослідження

1.1. Історія виникнення та зміст поняття соціального інтелекту.

Поняття «соціальний інтелект» не може бути досліджено поза співвідношенням із поняттями «свідомість», «мислення», «розум», «інтелект», «розум», «розум». Основні методологічні принципи дослідження цих понять розглядали Платон, Арістотель, Ф.Бекон, Д.Локк, Б.Спіноза, Р.Декарт; філософи Просвітництва: К. Гельвецій, Ж-Ж Руссо, Ф. Вольтер, Е. Кондільяк, Д. Дідро, І. Гердер; представники німецької класичної філософії І.Кант, І.Фіхте, Ф.Шеллінг, Г.В.Ф. Гегель. Специфіку та сутність «соціального», «колективного» досліджено в роботах О.Конта, Е.Дюркгейма, М.Вебера, А.Бергсона.

Головним аспектом соціального інтелекту визнається здатність людини оцінювати стан інших людей, розуміти його, а приватними проявами даної здібності є: судження про почуття, думки, наміри, мотиви, і установки інших, розуміння емоційного стану та особливостей особистості незнайомих людей, розуміння соціальних ситуацій та невербальної експресії інших людей, ідентифікація власних думок та почуттів.

Ще одним важливим аспектом СІ є сприйняття того, що відбувається в контексті широких соціальних обставин і здатність інтерпретувати вербальні стимули, прогнозувати подальший розвиток соціального сценарію [45a]. Аспект знання про соціальних предикторів є у визначенні соціального інтелекту, або позначається як основа пізнання себе та інших. На основі даних теоретичних уявлень з'явилася концептуальна модель «теорії психічного», що набула широкого поширення.

Для діагностики соціального інтелекту пропонувалося враховувати: наявність знань про соціальну структуру та взаємовідносини у світі, а також про правила етикету; та наявність навичок проблемно-дозвільного мислення. На додаток пропонували відстежувати: особливості сприйняття у вигляді здатності до емпатії та пам'яті - на імена та особи, почуття гумору [44a],

характеристики креативності, необхідні для уяви, що дозволяє представляти можливі сценарії розвитку подій.

До теперішнього часу досліджено: сутність соціального інтелекту, його взаємозв'язок з інтелектом індивідуальним, ряд його функцій, соціальні умови функціонування. Разом з тим, у науці розробляється переважно «вузьке» розуміння соціального інтелекту, обмежує його сферою міжособистісного взаємодії. Термін «соціальний інтелект» залишається переважно соціологічною категорією та у просвітницькому аспекті практично не досліджується.

Соціальна практика за умов інформатизації вимагає знання закономірності побудови «картини соціального світу», тобто. розкриття механізмів перцепції, декодування та конструювання уявлень про широке коло соціальних реалій, що не зводяться до міжособистісних комунікацій.

Поняття «інтелект» як інструмент дослідження духовного життя суспільства активно використовувалося філософами Античності, Просвітництва та Нового часу. Надалі вивчення цієї сфери здійснювалося на іншій термінологічній основі (менталітет, психологія натовпу, масова свідомість та ін.).

У феноменології та герменевтиці питання ролі та значення інтелекту розглядалися у зв'язку з особливостями пізнавального процесу у роботах Е.Гуссерля [44, с. 411], Г.Гадамера та ін. Екзистенційні аспекти свідомості досліджуються у роботах М. Хайдеггера, Ж.-П. Сартра, А. Камю та ін. Метафору «світ як текст» як основний методологічний принцип дослідження сутності та функціонування соціального інтелекту використовували Р. Барт, Ж. Батай, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Ф. Гваттарі, Ю. Крістева. Дослідження ноосфери як сфери розуму проводилося Т. де Шарденом [31, с. 6–12] і В.І. Вернадським.

Спроби вивчення соціального інтелекту, як поняття почалися в ХХ ст.. Вивчали проблеми даного питання такі вчені, як О. Конт (1910), Е. Торндайк (1920), Г. Оллпорт (1973), ДЖ. Гілфорд (1959), Г. Айзек (1995) та інші.

Появу досліджень та взагалі такого поняття як «соціальний інтелект» можна розділити на умовні чотири етапи:

1-й етап: 1920-1924рр – Поява терміну «соціальний інтелект»

2-й етап: 1925-1938рр – Психометричний етап

3-й етап: кінець 30 -х років – 1965р зникнення Соціального інтелекту із лексику психологів

4-й етап 1965-1969рр Дж. Гілфорд Соціальний інтелект в структурній моделі інтелекту [3, с. 56]

Отже, давайте розглянемо кожен етап більш детально. На початку становлення соціального інтелекту, головним досягненням стало введення в лексикон такого терміну, як «соціальний інтелект». Це сталось досить незвичним чином. В 1920 році, журнал, що видавався в Америці «Психологія та освіта» під час дискусійного засідання багатьох відомих спеціалістів, які намагались визначити зміст поняття «інтелект».

Далі, в цьому ж 1920 році. Журнал «Harper`s Magazine» опублікував статтю Е. Торндайк, яка називалась «Intelligence and its use», що в перекладі звучить як «Інтелект та його використання». Хоч в цій роботі не було обширно висвітлена теорія соціального інтелекту, та всього декілька рядків вистачило для того, щоб запустити цей великий механізм із дослідження поняття соціального інтелекту.

Едвард Лі Торндайк був дуже значущою постаттю для світової психології, подарувавши світу більш як п'ять сотень наукових робіт. За його визначенням соціальний інтелект це здатність до розуміння людей та управління ними, здатність діяти мудро в міжособистісних відносинах. [50,с.227-235] Він виділив основні три класи інтелекту: а) механіко-візуально просторовий, б) абстрактно-науковий, в) практичний інтелект. В значенні практичного (соціального) інтелекту він мав на увазі далекоглядність у міжособистісних відносинах і зрівняв його до вміння мудро вчиняти в людських відносинах. Таке поняття як «практичний інтелект» в своїх роботах використовував і Л. Виготський [8а, бт.], в більш обширному

понятті; «ми повинні виділити в особливу сферу дослідження практичний інтелект, тобто здатність до розумної, відповідної дії, друга по психологічній природі відмінна як від моторної обдарованості, так і від теоретичного інтелекту

Пізніше, в шістдесятих роках минулого століття Г. Олпорт розширив поняття соціального інтелекту назвавши його особливим соціальним даром, який забезпечує легкість в відносинах з людьми, результатом якого є соціальне пристосування, а не глибинне порозуміння. [42a] Г.Оллпорт був першим, хто підкреслював важливість взаємодії з людьми, виділяючи особистісні якості, які відображали взаємодію відомих соціальних здібностей для кращого порозуміння іншої особистості, тобто бути соціально компетентним. Давайте розглянемо це поняття.

Соціальна компетентність це здатність бачити в людині іншого і приймати її такою якою вона є. Пунктуальність та повага до часу, як важливого ресурсу іншої людини, робить правильні висновки, а вміє почути прохання та потреби інших людей, велике коло інтересів, цікавість до нової інформації. Певні вербальні здібності: чітке мовлення з грамотною артикуляцією, при спілкуванні з людьми є ефективним, коли людина вміє добре зрозуміти та осмислити прочитане та володіє достатнім лексиконом ; а також відчуває себе впевнено в письмовій мові. . [36,с.320]

В свою чергу Г. Айзенк вказував на те, що соціальний інтелект це інтелект індивіда, який формується підчас його соціалізації, обумовлений соціально та культурно. [2а,с.111-131]

Одна з основних методик визначення соціального інтелекту була розроблена Дж.Гілфордом. Соціальний інтелект також, як загальні інтелектуальні здібності, може бути визначений в просторі трьох змінних: зміст, операція, результат. Дж. Гілфорд [11,с.368] зосередився на одній операції, а саме на пізнанні поведінки. Ця здібність складається з шести факторів:

Пізнання елементів поведінки- здібність виділяти з контексту вербальну і не вербальну експресію поведінки (здатність схожа до «фігури і фону» в гештальт психології).

Пізнання та класифікація поведінки – здатність до розпізнання загальних рис в деякому потоці експресивної чи ситуативної інформації про поведінку.

Пізнання співвідношень поведінки – здатність розуміти відношення, які існують між одиницями інформації про поведінку.

Пізнання систем поведінки – здатність розуміти логіку розвитку взаємовідносин між людьми та зміст їх поведінки.

Пізнання модифікацій поведінки – здатність розуміти зміни значень схожої поведінки (вербальної чи невербальної) в різних ситуативних контекстах. [9а,с.456]

У наступні роки Ф. Мосс, Т. Хант визначали його в тому ж дусі як «здатність жити співіснувати з іншими», а П. Вернон у 1930-х роках просував його вперед, описуючи його як «Соціальний інтелект проектується у спільній здатності ладнати з людьми, як соціальна техніка чи невимушеність у суспільстві, знання соціальних питань та сприйнятливість до стимулів від інших членів групи, а також розуміння тимчасових настроїв або тих, що лежать в основі особистісних рис незнайомих».

За цим було затишшя з погляду конкретних досліджень цієї концепції, поки Г. Гарднер у 1980-х не запропонував нову модель множинного інтелекту з міжособистісним і внутрішньо-особистим як двома з них. Разом вони розглядаються з погляду соціального інтелекту. За його словами, «соціальний інтелект дозволяє людям використовувати інші ресурси. Тобто інтелект інших людей, якщо ви знаєте, як його досягти і як використовувати. Тому найкраща стратегія – мобілізувати оточуючих вас людей». За його словами, міжособистісний інтелект включає здатність читати настрої, мотиви та інші психічні стани людей; а внутрішньо-особистісні включають здатність отримувати доступ до власних почуттів та оцінювати їх, а також

використовувати їх для керування своєю поведінкою. Він також доводив, що це основа емоційного інтелекту з більшим ухилом на пізнання та розуміння, ніж на почуття. Відповідно, вміння розуміти людей, які нас оточують, пізнання самого себе через інших людей та соціальна перцепція об'єднуються в поняття «соціального інтелекту».

Дослідники М.Форд та М.Тисак виявили конвергентну та дивергентну значущість соціального інтелекту. Вони також виявили, що соціальний інтелект краще передбачає поведінковий аспект соціальної ефективності, ніж академічний інтелект. Фактично, протягом десятиліття дослідники погодилися з тим, що соціальний інтелект відрізняється від загального інтелекту і може бути кращим провісником поведінки.

На початку 1990-х дослідник С. Заккаро та його колега розглядали соціальний інтелект у двох аспектах:

- (а) Соціальне розуміння та
- (б) Ситуаційно-відповідна поведінка.

На їхню думку, соціально-інтелектуальні люди обізнані про соціальну ситуацію, у тому числі про проблеми та потреби інших (соціальна сприйнятливість). Вони також можуть поводитися відповідним чином у різних соціальних ситуаціях (поведінкова гнучкість).

Взагалі, щоб сформулювати думку про те, що саме соціум думає про соціальний інтелект, американський професор Оклахомського університету Р. Стернберг в 80-х роках провів досить цікаве дослідження. Дослідження показало неочікувані результати, про те, що саме люди вкладають в це поняття:

Перше, що виділяє Р. Стернберг [26,с.10] це здатність до рішення практичних задач: тому вмюючи логічно мислити, розглянути проблему під різним кутом; коли людина здатна приймати рішення правильні, відокремлювати правдиві та не правдиві джерела інформації, вміє вислухати та прийняти думку іншого, що має право на існування

Виходячи з цих суджень, Р. Стернберг [30,с.272] дослідив те, що особливі риси, які притаманні думаючій людині особливо в тих випадках, в яких оцінювали саме "академічний інтелект", істотно відрізнялись від значень опису соціального інтелекту. Тому, саме мудрістю в повсякденному житті визначається соціальний інтелект.

Ряд вітчизняних психологів розглядає соціальний інтелект у площині комунікативної компетенції (Н.Амінов, М.Молоканов, М.Бобнева, Ю.Ємельянов, А.Кідрон, А.Южанинова, Е.Михайлова).

Відносно новим у вивченні поняття та особливостей соціального інтелекту є відокремлення комунікативно особистісного потенціалу, який представлений в роботах В.Куніциної. Комунікативно особистісний потенціал представлений як низка властивостей, що спрощують або ускладнюють комунікацію. Розмаїття понять, що відбивають різнорівневий характеристики соціального інтелекту особистості.

У той самий час у визначенні явищ, які стоять цим поняттям, є низка загальних моментів. Основним показником наявності або відсутності здатності до вирішення завдань побудови залежностей між подіями у сфері спілкування є здатність аналізувати інших людей, адекватність інтерпретації та прогнозування.

В своїх наукових працях вітчизняні психологи, такі як: А. Кідрон, Н.Кудрявцева, Н. Амінов, М.Бобнева, Н.Кудрявцева, Ю.Ємельянов, В.Куницька, М.Молоканов, А. Южанинова визначають певну структуру та функції соціального інтелекту.

Серед проведених досліджень та опису структури соціального інтелекту особливо значущим є дослідження Н.Кудрявцевої, яка спробувала співвідносити рівні розвитку загального та інтелекту. Н.Кудрявцева, провела дослідження і розробила методичний комплекс, який спонукав визначення інтегративного показника інтелектуального потенціалу досліджуваних. В роботі цей показник був відмічений як "єдність інтелекту". Він відображає співвіднесеність типів інтелекту певної особи, а також здатність до

рефлексії. В. Куницька досліджувала структуру та функції міжособистісного спілкування, критерії та рівні успішності, зміст психологічних труднощів, які зазнають люди у процесі спілкування.

У ході цих досліджень був розроблений ряд методів вимірювання комунікативних та особистісних властивостей, що входять до структури соціального інтелекту: методика СУМС (саморегуляція та успішність міжособистісного спілкування), що дозволяє визначити комунікативні та особистісні особливості, пов'язані з неформальним довірчим міжособистісним спілкуванням; ПтА (приказки та афоризми) - методика інтерпретації приказок і прислів'їв, які говорять про людські стосунки, що служить для визначення здатності до образно-логічної інтерпретації поведінки; «Експресія» - метод для визначення здатності інтуїтивно і образно оцінювати особливості спонтанної виразної поведінки; «Самооцінка25» і «Самооцінка-14» - методики, що дозволяють визначити особистісні та комунікативні властивості, що входять до структури соціального інтелекту.

Особливий інтерес становить методика, розроблена Д.Ушакової та М.Васильєвої, яка дозволяє вивчити здатність суб'єкта до розуміння того, яке почуття відчуватиме людина в тій чи іншій ситуації, а також можливість переконливо аргументувати правильність того чи іншого рішення. Ця здатність не охарактеризує всього соціального інтелекту, але є його важливою частиною. На жаль, спроби визначити та виміряти соціальний інтелект не внесли істотних покращень у розуміння цього феномену. Аналіз літератури показав, що є багато визначень і тлумачень поняття соціального інтелекту, і дослідників, котрі займаються цією проблемою.

Досить часто дослідники вдавалися до аналізу поведінки, і як діагностично значущих патернів вказували: здатність контактувати з людьми і впливати на їх поведінку, маніпулювати оточуючими, здатність діяти на підставі переживань, роздумів та реакцій самого себе. Туди ж відносили прагнення досягати заявлених цілей, маючи на увазі соціальний характер останніх, уміння згладжувати результат впливу оточуючих.

Таке хаотичне трактування компонентів соціального інтелекту було приречено на певне розчарування в концептуальній моделі соціального інтелекту. О. Лунева характеризує науковий період з 1935 по 1965 роки як час «зникнення соціального інтелекту з предметного поля психології» [18а]; концепт було визнано безперспективним, а «дослідження було згорнуто практично всіма, крім Дж.Гілфорда» [18б, 18в].

Дослідники соціального інтелекту часто посилаються на положення теорії каузальної атрибуції та теорії особистісних конструктів Дж. Келлі. Їх споріднює увага до психологічних механізмів, за допомогою яких людина конструює соціальну реальність.

Висновок. Аналізуючи роботи та дослідження зарубіжних та вітчизняних психологів, було встановлено, що існують різні підходи до визначення особливостей функціонування соціального інтелекту. Таким чином, ми бачимо, що соціально-психологічні аспекти сутності соціального інтелекту, його структура та функції, його роль у системі факторів суспільного розвитку, та роль ціннісних орієнтацій досліджено недостатньо, що й визначило вибір теми дослідження.

1.2. Особливості цінностей сучасної молоді.

Ціннісні орієнтації не тільки як стійкі, а й не залежні як психологічна освіта. Вони формуються з дитячого віку під впливом найближчого та значного оточення. До дорослості людина приходить із соціальним досвідом розуміння, оцінки, вираження цінностей не тільки у себе, а й у інших людей [33,с.426]. У багатьох професіях та соціальних ситуаціях сумісність людей визначається саме наявним ціннісним полем та ціннісними орієнтаціями особистості. Наприклад, це важливо у педагогічних та медичних професіях, серед рятувальників та творчих колективів. Думати, відчувати і діяти на «одній хвилі» призводить до продуктивності не тільки діяльності та самореалізації в ній.

З погляду сучасних дослідників центральне місце у ціннісно-змістовій сфері особистості відводиться саме ціннісної орієнтації, яка має вибіркове відношення до соціальних цінностей, індивідуальних установок, опосередкованих сенсів особистості, що можна виявити у поведінці будь-якої людини [33,с.426], [35,с.12-16]

Розглянемо докладніше цінності та ціннісні орієнтації у мультипарадигмальному аспекті. Поняття ціннісних орієнтацій відрізняється мультипарадигмальним характером. Залежно від актуального інтересу кожного конкретного дослідження, ціннісні орієнтації можна розглядати у дзеркалі філософії, психології, соціології, економіки, і навіть інших громадських наук [16, с. 22–25].

Становлення цінностей як наукової категорії відбувалося, насамперед, у руслі філософських наук, відкриваючи цим аксіологічний напрям вивчення зовнішньої реальності та внутрішнього світу людини.

Інтерпретуючи роботи Ф. Ніцше, М. Хайдеггер пише, що «сутність цінності в тому, що вона – думка пов'язана зі шкалою числа та міри» [21,№7]. Для філософії цінність – це, насамперед, поняття, що означає оцінне сприйняття і значимість для індивіда будь-якого об'єкта, і навіть нормативний, «передбачуваний» аспект життєдіяльності. Цінності у першому значенні носять характер предметних, до них відносяться: поняття «природного» блага і зла, укладені у природних, соціальних та історичних явищах, поняття наукової істини, моралі, естетичні цінності.

Інше значення цінностей розкривається у суб'єктивному сприйнятті індивідом об'єктивних явищ. Останні утворюють систему особистісних цінностей, що складається у процесі діяльнісного освоєння змісту суспільних цінностей. Саме вони, характеризуючи свого носія високим 31 ступенем усвідомленості, стають базисом для формування ціннісних орієнтацій [2, с. 608] Філософія представляє ціннісних орієнтацій як із складових людської суб'єктивності, тобто. людини як унікального поєднання властивостей різного рівня: від природних задатків до духовних цінностей [1, с. 207].

Поняття «ціннісних орієнтацій» вперше входить у науку у роботі У. Томаса та Ф. Занецького «Польський селянин у Європі та Америці» (1918-1920). У цій роботі та методологічних замітках до неї, автори розглядають взаємозалежність індивіда та соціальної організації культури, приходячи до висновку про те, що будь-яка діяльність індивіда детермінована, з одного боку, соціальною цінністю об'єкта діяльності для групи, та, з іншого боку, суб'єктивними характеристиками самого суб'єкта діяльності [8, с. 480]

Такий підхід відповідає теорії Т. Парсонса про діяльнісну орієнтацію в системі суспільних та культурних традицій. Кожна ситуація пропонує індивіду вибір діяти у тому чи іншому напрямі. Вибір альтернативи продиктований, з одного боку, мотиваційними орієнтаціями (тобто очікування індивідом будь-якої вигоди, задоволення від своєї дії, оціночний вимір), а, з іншого боку, ціннісними орієнтаціями в сенсі самого змісту селективних стандартів ("моральний вимір") [24, с. 496]. Інформаційний зміст чинників, що соціалізуються, вступає у взаємодію з «цілісним особистісним модусом» людини у складі його свідомо-психічних та ідеологічних властивостей, процесів та відносин. Експлікована в ході цього процесу ціннісних орієнтацій є «персоніфікованим феноменом» як якесь особисте ставлення до суспільної системи цінностей [22, с. 163]

Поняття ціннісної орієнтації входить у соціальну психологію як альтернатива філософському поняттю «цінність» як практико-орієнтоване. Відповідно до цього підходу, «Ціннісна орієнтація – це відображення у свідомості людини цінностей, що визнаються нею як стратегічні життєві цілі та загальні світоглядні орієнтири» [3а, с. 409]

У контексті цього дослідження ми звертаємо особливу увагу на ціннісні орієнтації як психологічну категорію. У руслі психологічної науки поняття ціннісних орієнтацій зазнало багаторазового переосмислення паралельно з розвитком різних напрямів. Так, психоаналітичний напрямок розглядає суперечність між індивідуальними цінностями, що існують в

області Ego та походять з неусвідомленої сфери Id, та соціальними цінностями (релігійними, офіційними), що існують у галузі Super-ego.

Екзистенційна психологія і створена у межах логотерапія трактують цінності як «універсалії сенсу», тобто: «Сенси», властиві великим соціальним групам протягом історії розвитку людства. Даний універсальний характер цінності набувають у ході свого осмислення: «Як я досягаю якусь цінність, я автоматично усвідомлюю, що ця цінність існує не сама по собі, незалежно від того, приймаю я її чи ні» [32, с. 368]

Як показує аналіз методик визначення цінностей, їх загальна кількість невелика [6, с. 160]. Однак всі виділені цінності характерні для більшої кількості людей, хоч і притаманні кожному індивіду по-різному. При цьому розрізняються соціальні цінності (цінності суспільства або окремих соціальних груп) та індивідуальні цінності (цінності особистості) [13, с. 70]. У кожній конкретній ситуації відбувається самоідентифікація індивіда із соціальною роллю. Як орієнтацію під час вибору ролі та рольової поведінки, індивід користується набором цінностей, як «сенсових універсалій», що склалися в результаті узагальнення типових ситуацій. Частина складалася раніше в історії людства, частина сформувалася у процесі формування життєвого досвіду індивіда.

Поняття ціннісних орієнтацій остаточно складається у другій половині ХХ ст. У найзагальнішому вигляді під ціннісних орієнтацій розуміються цілі, прагнення та ідеали окремих людей чи соціальних груп, що мають системно інтегративний характер [46, с. 214]

Поняття ціннісних орієнтацій невіддільне від поняття «установка»¹ : «Орієнтація – це ціла система установок, у світлі яких індивід чи група сприймає ситуацію та вибирає відповідний спосіб дії» [14, с. 560]

У разі виникнення будь-якої потреби та необхідності її задоволення, індивід виявляється у наступному чотири-рівневому диспозиційному просторі:

- фіксовані установки (поведінкові стереотипи);

- соціальні установки (рівень конкретного вчинку);
- базові установки (загальна спрямованість інтересів особи щодо певної сфери соціальної активності);
- ціннісні орієнтації особистості (ставлення до життєвих цілей та засобів їх задоволення) [42, с. 204]. Таким чином, ціннісні орієнтації знаходяться на вершині диспозиційної системи та є ключовим елементом регулятивного процесу.

Етапи формування ціннісних орієнтацій детерміновані провідною діяльністю, властивою тому чи іншому віковому етапу. На виникнення та розвиток системи ціннісних орієнтацій впливають, головним чином, такі рівні сприйняття: емоційний (почуття, емоції, образне мислення), когнітивний (свідомо орієнтована сфера) та поведінковий (готовність до активності в тому чи іншому напрямку) [20,с.272]

Ціннісно-змістова сфера є гнучкою та не стабільною у дитячому віці. Там вона отримує підкріплення і схвалення у поведінці дитини. У міру дорослішання цінності стають стійкими утвореннями особистості, починають впливати на прийняття рішення, на обґрунтування поведінки, на самооцінку та оцінку дій людей, тобто лягають в основу мети, регуляції та контролю особистості в різних соціальних відносинах [23,с.608] [29,с.574]

На етапі професійного становлення людина співвідносить, приміряє наявний ціннісний рівень у себе з цінностями своєї майбутньої професійної сфери та особистої життєдіяльності. Це період ще гнучкий для ціннісно - змістового становлення, тому можна коригувати існуючі та закласти необхідні ціннісні орієнтації. На даному етапі можна навіть бачити відхід із освітнього середовища учнів, оскільки сталося усвідомлення розбіжності ціннісного поля. Не всім вдається впоратися із протиріччями всередині своєї особистості [21,с.92–98] Як мовилося раніше, поняття «цінностей» і «ціннісні орієнтації» розглядаються у структурі потреб-мотиваційної сфери особистості й у період студентства можуть її змінювати. Особливо перетворюються мотиви вибору професійного шляху та професійного

навчання. В більш дорослому віці, коли, людина вже обрала професію та сміливо стоїть на фундаменті сформованих за цей період цінностей, потреби мотиваційної сфери особистості занижуються.

Найширший і найпопулярніший поділ цінностей вбачається на термінальні, тобто на цінності-цілі, ідеалів і смислів життя, і на інструментальні, тобто цінності-засобів, норм, особистісних особливостей (знань, умінь, якостей особистості). Вони добре обґрунтовані в концепції М. Рокіча та представлені у його діагностичних методиках. Така диференціація цінностей може застосовуватися на дослідження індивідуального поля цінностей людини. Їх якісна характеристика дозволяє точно визначити вектор розвитку людини, її протиріччя та проблеми з соціумом, а також спрогнозувати процес та результативність помислів та дій.

Наступне угруповання цінностей ділить їх у базові і предметно-орієнтовані. Перші цінності включають культурні універсали і створюють соціальну базу цінностей. Предметні цінності відповідають нормам, цілям і ідеалам певної предметної сфери. Сюди відносять професійні цінності. Вони вивчаються як предмет дослідження у крос культурних проектах та науковій тематиці. Як мовилося раніше, для професійної діяльності важливі як соціальні орієнтири кожної особистості в колективі, а й загально професійні, які підкреслюють належність цієї особи до професії та полегшують їй входження у професію, саморозвиток та самореалізацію в ній.

Інша типологія поділяє цінності з урахуванням їхньої приналежності та пов'язаності до конкретної групи потреб людини. Це можуть бути вітальні, соціальні, сенсо-життєві та інші групи потреб. Цей підхід до класифікації цінностей зустрічається у дослідженнях А. Маслоу [19а,с.80]. Але треба сказати, що цінності такими стають, якщо людина належить, живе у тій чи іншій соціальній групі, вбираючи та приймаючи ці цінності. Зростання потреб від біологічних до соціальних у деяких людей займає все життя, а в ряду – відповідно до вікової динаміки, вже в юнацькому віці видно високий рівень самоактуалізації.

Д. Леонтьєв [16, 17] докладно висвітлює проблему цінностей як проблему міждисциплінарного характеру та виділяє три форми існування цінностей:

1. Суспільні ідеали як узагальнені ставлення до досконалості у різних галузях життя.
2. Предметно-втілені цінності як твори матеріальної та духовної культури людства.
3. Особистісні цінності.

На сьогоднішній день у психологічній науці склалося таке уявлення про цінності:

Цінності ієрархічні.

Так, А. Маслоу виділяє так звані Б-цінності (цінності буття) та Д-цінності (дефіцитарні цінності). Останні є «нижчими», орієнтованими задоволення потреб матеріального рівня. Цінності буття, «вищі» цінності, властиві людям, що само-актуалізуються (істина, добро, краса, справедливість, самодостатність тощо) [19, с. 304]

Р. Інглхарт поділяє цінності на «матеріалістичні» («фізіологічні») та «пост-матеріалістичні» («цінності соціальної самоактуалізації»). Переважання того чи іншого типу цінностей залежить від рівня економічного та соціального розвитку суспільства [43, с. 1-56]

Цінності можуть виступати у вигляді інструменту розуміння навколишнього світу. Залежно від конкретного завдання індивід може керуватися «наскрізними цінностями» (основними в будь-якій сфері діяльності), «фундаментальними цінностями» (що не залежать від сфери та обставин життєдіяльності) і «базовими цінностями» (що становлять основу ціннісної свідомості людей і не усвідомлено впливають на вибір. тієї чи іншої ситуації) [18, с. 289]

Процес формування та структурування ціннісних орієнтацій не припиняється протягом всього свідомого життя індивіда. Виділимо основні рівні, у яких відбувається формування ціннісних орієнтацій.

Макрорівень. Під макросередовищем ми розуміємо тут загальнолюдський, цивілізаційний рівень. Джерелами ціннісних орієнтацій тут є географічне положення, менталітет народу, нації чи народності, політичний устрій країни проживання, рівень релігійності.

Мезорівень. Цей рівень звужується до простору великих і малих соціальних груп, у яких індивід проходить соціалізацію, безпосередньо чи опосередковано.

Мікрорівень. Це рівень, в рамках якого відбувається первинна соціалізація індивіда: сім'я, найближче оточення. Джерелами ціннісних орієнтацій цьому рівні є носії цих ціннісних орієнтацій, із якими індивід входить у близькі особисті відносини.

Мікрорівень грає ключову роль на початку життєвого шляху індивіда: у дитинстві, підлітковому віці та юності. Сформована на цьому рівні моральна програма служить надалі фундаментом взаємовідносин індивіда та навколишнього світу.

Висновок. Ціннісні орієнтації – це найважливіший елемент у структурі особистості. Вони закріплені життєвим досвідом індивіда, сформовані у процесі діяльності, спілкування, навколишнього світу, виступають основою у світоглядних та моральних переконаннях. Кожна людина розмежовує значні та незначущі собі цінності. Відомо, що ціннісні орієнтації є найважливішим компонентом структури особистості. Цінності можуть виступати, як у соціальному аспекті, так і в індивідуальній. Значні зміни відбуваються у базових цінностях (сімейних, релігійних, цінностях здоров'я тощо) населення, які виступають основою та фундаментом ієрархічної системи цінностей. Ця трансформація взаємопов'язана зі зміною покоління, що істотно впливає усталені раніше цінності. Звичайно, процес протікає поступово, не швидкими стрибками, але має чималий довготривалий імпульс.

1.3. Психологічні особливості сучасної молоді

Точних хронологічних меж юнацтва у психології немає, і різні автори визначають різні проміжки часу. До того ж варто зауважити, що межа між віком підлітка та віком юнака досить умовна, і в одних наукових джерелах вона торкається віку від чотирнадцяти до сімнадцяти років, коли вчені приймають цей етап, як послідовне завершення підліткового віку, а вже в інших цей вік відносять до молодості.

Шаповаленко І. дає таке визначення юності: «Юність - важливий період у розвитку людини, в цей період відбувається вступ людини в зріле життя. Це світ, що існує між світом дорослих та дітей. Це час закінчення фізичного дозрівання, центральними ознаками, якого є скелетна зрілість, поява вторинних статевих ознак і стрибок у зростанні» [36а, с. 349 с].

Головна особливість юнацького віку (16-18 років – це рання юність та 18-25 років - пізня юність) - це усвідомлення власної індивідуальності, неповторності та несхожості на інших. Як наслідок цього усвідомлення, може виникнути внутрішня напруженість, що породжує почуття самотності. Це почуття посилює потребу у спілкуванні та одночасно підвищує його вибірковість. Як головні новоутворення в юнацькому віці І. Кон називає відкриття особистістю свого внутрішнього світу та зростання потреби в досягненні духовної близькості з іншою людиною. Як наслідок старшокласники висувують на перший план в образі ідеального вчителя якості, що визначають емоційний контакт із учнями, а рівень його знань ставлять на друге місце [9б].

На етапі формування життєвих цінностей у підлітків шістнадцяти років спостерігаються такі особливості:

- у підлітків на свідомому рівні активно виробляється світогляд, на тлі повної зрілості «концепції самостійності », внаслідок чого оцінювання оточуючими 16-річних мало цікавить;
- формуються професійні інтереси, виявляються навички управління оточуючими, що нерідко межують з відвертими провокаціями;

- зростає потреба у згуртованій групі індивідів, яку об'єднують спільні інтереси саме цього віку притаманні випадки масових акцій протестів;

- різко знижується авторитет батьків, причому часто причина не криється в дорослих, вона обумовлена процесами, що відбуваються з шістнадцятирічними дітьми;

- відбувається формування привабливості та індивідуальних позицій, що виявляють ставлення до цієї проблематики; на цьому етапі дозрівання, підлітки робляться емоційніше врівноваженими, а дії їх стають більш послідовними та практично позбавленими імпульсивності; шістнадцятирічні починають прагнути до серйозних взаємин, як у дружбі так і у романтичного зв'язку;

- особистісні взаємини тут виходять на передній план, зростає інтимність цих відносин;

- підлітки починають прагнути до самостійних заробітків;

- негативізм знижується.

При формуванні соціального інтелекту, у більшості випадків, підлітки 16 років вже вміють розмірковувати по-дорослому, сперечатися, аргументуючи свою точку зору, будувати логічні ланцюжки, передбачати можливий перебіг подій тощо. В даний період у підлітка сформовано світогляд та норми поведінки, проте він шукає себе і дуже наївний. Поведінка шістнадцятирічного підлітка, його стосунки з близькими та друзями тісно пов'язані з тим, як він провів попередні роки життя. Він може бути спокійним і поводитися як повноцінний, але недосвідчений дорослий. Або бунтувати, йти з дому, потрапляти до сумнівних компаній тощо. Одна з основних причин таких дій - те, що дитина не знайшла розуміння та втіху в сім'ї. Також причиною може бути пошук себе.

Формування ціннісних орієнтирів починається з виховання людини, суть якого полягає в тому, що це поступовий процес перетворення дитини на повноцінну самостійну особистість. В підлітковому віці людина уже має багато прав та обов'язків. Її не сильно контролюють, вона вміє приймати

рішення. З'являється почуття відповідальності, що добре готує тинейджера до дорослого життя. Сімнадцятирічні індивіди вже вважаються соціумом дорослими, що тисне на дитину, що ще не подорослішала. Настає поворотний момент, коли школа залишилася позаду, а соціум і батьки вимагають від дітей прийняття рішення щодо подальших дій - або вони продовжують навчатися, або знаходять роботу. Звідси у підлітків зароджується побоювання не подужати навантаження, що виникло, страх перед можливостями, які відкрились, та перед можливими невдачами. Стрижневою діяльністю сімнадцятирічного віку стає соціальна взаємодія. Дівчата все більше уваги присвячують своїй зовнішності. Іноді надумані недоліки ведуть до їх скутості та небажання з'являтися в соціум. Юність вважається початком дорослого життя. Тому відчуття, що попереду ще дуже багато часу, надає широку платформу для експериментів, проб, помилок та пошуку себе. На цьому етапі вже сформовані в основному всі функції психіки. Починається стадія стабілізації особистості.

Соціально-психологічні дослідження молоді є проблемним полем безлічі дослідників: оскільки найбільш діюча та активна соціальна група, молодь демонструє основні протиріччя та напрями розвитку суспільства.

З розвитком мережі Інтернет інтерес до молоді, найактивнішого користувача технічних та технологічних нововведень, тільки виріс. З'явилися теорії, що пояснюють зміни у суспільних відносинах, у психіці та особливості взаємодії людей різного віку. Найцікавішими роботами є теорія поколінь Нейла Хоува та Вільяма Штрауса, теорія мережевого покоління Дона Тепскотта, та теорія цифрових аборигенів та цифрових мігрантів Марка Пренські. Розглянемо їх докладніше.

Теорія поколінь створена американськими вченими Нейлом Хоувом та Вільямом Штраусом [52] у 1991 році. Центральними є поняття «покоління» та «конфлікт поколінь», не пов'язаний із віковими протиріччями, але безпосередньо, на думку дослідників, пов'язаний із соціально-психологічними особливостями кожного покоління. У 2003-2004 році

команда під керівництвом Євгенії Шаміс [86] адаптувала теорію поколінь для Росії.

Автори теорії проаналізували всю історію США, приділивши особливу увагу XX віку, і виявили, що існують певні періоди, коли більшість людей мають подібні цінності. Такі періоди було названо соціальними поколіннями.

[52] Соціальне покоління - це якась сукупність людей, народжених в один двадцятирічний період і володіють трьома загальними критеріями: вікове становище історії, що передбачає під собою переживання одних і тих же історичних подій приблизно однаковому віці, загальні, єдині вірування та моделі поведінки та відчуття причетності до цього покоління. [52]

У результаті сучасної соціальної динаміки відбувається трансформація суспільних цілей, значних установок та індивідуальних цінностей у молоді, що навчається. У юнацькому віці людина динамічна та з повною віддачею підхоплює нові ідеї, реагуючи та позитивно відгукуючись на соціальні зміни. Це пов'язано з тим, що у період професійного становлення активно розвивається особистісний сенс, створюючи ґрунт для становлення нових векторів розвитку ціннісної сфери. На цю тему розмірковують багато вчених, наприклад, Б. Ананьєв [4, с. 852], Д. Леонтєв [17, с. 18] Т. Сахарова [27, с. 66–71], Т. Пашукова [25, с. 45–53] та ін.

На етапі студентства ціннісні орієнтації визначають свій вектор і стають вектором самоактуалізації у розвитку тих чи інших якостей особистості, які у різних формах активності та взаємодії з середовищем набувають стійкого характеру та визначають поведінку в системі міжособистісних та професійних відносин. Ціннісні орієнтації є стійкою та соціальною освітою людини, що лежить в основі спрямованості особистості на певну мету, яка несе сенсо-життєве значення і виражається у вигляді якості, моделей та образів поведінки.

У процесі вивчення ціннісних орієнтацій молоді доцільним здалося визначити молодь як особливу вікову групу. Звернувшись до авторитетних

вікових періодизацій, що охоплюють вік старше юнацького, ми отримали такі результати, що демонструють суперечливість цієї проблеми.

Так, В. Гінзбург запроваджує таку періодизацію: юність (від 16 до 24 років), рання зрілість (від 25 до 40 років) та пізня зрілість (від 45 до 50 років).

Періодизація В. Бунака представлена такими етапами як: юність (від 17 до 25 років), дорослість (від 25 до 45 років у чоловіків та від 25 до 40 років у жінок) та зрілість (від 46 до 55 років у чоловіків та від 41 до 55 у жінок).

Д. Біррен поділяє життя дорослої людини на: юність (від 12 до 17 років), ранню зрілість (від 18 до 25 років), власне зрілість (від 26 до 50 років) та пізню зрілість (від 50 до 75 років).

Д. Бромлей пропонує такі етапи як: рання та пізня юність (від 11 до 15 та від 16 до 21 року відповідно), рання дорослість (від 22 до 25 років), середня дорослість (від 26 до 40 років), пізня дорослість (від 41 до 55 років) та передпенсійний вік (від 56 до 65 років).

Періодизація Д. Векслера представлена такими етапами: юність (від 16 до 20 років), рання зрілість (від 20 до 35 років) та пізня зрілість (від 36 до 53 років) [28, с. 208].

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що «молодь» не є офіційно визнаним у психологічній науці віковим періодом, що ускладнює подальший процес створення вибірки. Однак ми звертаємо особливу увагу на визначення, дане у Великій радянській енциклопедії, згідно з яким молодь як об'єкт дослідження соціології охоплює вікову групу віком від 16 до 29 років.

Детальна періодизація представлена у роботах Е. Еріксона [39, с. 235-259]. Ця періодизація супроводжується важливою конкретизацією (Таблиця 1.1.1), що становить безсумнівний інтерес визначення відповідності ЦО віковому періоду. [15, с. 464]

Зупинимося лише на етапах, актуальних для нашого дослідження.

Вік	Область соціальних відносин	Полярні якості особистості	Результати прогресивного розвитку
Отроцтво та юність (12-20 років)	Групи однолітків	Область соціальних відносин	Область соціальних відносин
Рання зрілість (20-25 років)	Друзі, стосунки	Близькість – ізолюваність	Здатність до кохання, співпраці
Середній вік (25-60 років)	Професія, рідний будинок	Продуктивність – застій	Здатність до творчості та прояву турботи
Пізня зрілість (після 65 років)	Людство, ближнє коло	Цілісність особистості – відчай	Мудрість

Таблиця 1.1.1 Вікова періодизація Е. Еріксона

Етапи формування ціннісних орієнтацій детерміновані провідною діяльністю, властивою тому чи іншому віковому етапу. На виникнення та розвиток системи ЦО впливають, головним чином, такі рівні сприйняття: емоційний (почуття, емоції, образне мислення), когнітивний (свідомо орієнтована сфера) та поведінковий (готовність до активності в тому чи іншому напрямку) [20, с.67-73]

Ціннісні орієнтації, згідно з Б. Ананьєву, утворюють «первинний клас особистісних властивостей» на противагу вторинному, освіченому мотивацією, структурою суспільної поведінки тощо. [5, с.380]. ціннісних орієнтацій особистості виникають на основі соціальних цінностей, переломлюючись через призму життєвого досвіду, переживань індивіда, визначаючи індивідуальне у кожному даному випадку «значуще» і

«несуттєве». ціннісних орієнтацій мають значення як сукупність уявлень у свідомості суб'єкта, що у вигляді ідеалів, норм, цілей, інтересів тощо. Сукупність уявлень «збирається» у процесі соціалізації і відносить предмет чи явище до якогось класу «нормальних, середніх, типових або належних» предметів: «У найпростішому випадку оцінна підстава – це уявлення про одиничний, але справді еталонний об'єкт, визнаний таким на основі індивідуального чи соціального досвіду» [7,с.81-99].

Рання молодість та зрілість характеризуються прагненням здійснити намічені раніше життєві цілі, і навіть їх коригуванням при порушеннях у досягненні. Особливого значення займають питання самореалізації, особистісного зростання, саморозвитку. Корінна зміна наявних ціннісних орієнтацій можлива на цьому етапі тільки в періоди особистісних та вікових криз, що призводять до переосмислення життєвих цілей, до зміни характеру діяльності, міжособистісних відносин, і тим самим до трансформації системи цінностей [41,с.301].

Висновки. У першому розділі проаналізовано наукові роботи та психологічні теорії, які описують соціальний інтелект, як складову інтелекту особистості. Аналізуючи роботи та дослідження зарубіжних та вітчизняних психологів, було встановлено, що існують різні підходи до визначення особливостей функціонування соціального інтелекту. Узагальнюючи підходи визначення соціального інтелекту, можна виділити провідну роль зовнішніх, міжособистісних соціальних умов у формування соціального інтелекту особистості. Такими складовими є: соціалізація індивіда; сімейне виховання, особливості стосунків у сім'ї, а також сама структура сім'ї, в якій формується життєві цінності особистості, стильові особливості взаємодії з навколишнім та особливості культурних норм в яких формувалась особистість. Відповідно до аналізу наукових робіт, соціальний інтелект безпосередньо взаємодіє з здатністю людини до розуміння поведінкової (конативної) інформації і є системою інтелектуальних здібностей особистості, від яких залежить здатність до міжособистісного спілкування.

За результатами теоретичного аналізу наукових робіт, які висвітлюють питання утворення ціннісної сфери особистості, можна сказати, що центральне місце у ціннісно-змістовій сфері особистості відводиться саме ціннісній орієнтації, яка має вибіркоче відношення до соціальних цінностей, індивідуальних установок, опосередкованих сенсів особистості, що можна виявити у поведінці будь-якої людини.

РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження соціального інтелекту та цінностей сучасної молоді

2.1. Методологія дослідження. Характеристика вибірки емпіричного дослідження

Дослідження проводилось за участі студентів, на базі Чернівецького Національного Університету, а також групи людей середньої вікової категорії.

Опитування проводилось онлайн, в умовах карантинних обмежень, зберігаючи конфіденційність отриманих результатів. Учасникам пропонувалося чотири психодіагностичні методики, а також невеличка анкета, які були оформлені в одну «google форму», розділені на п'ять розділів. Респонденти проходили тестування із цікавості до себе та своїх результатів з можливістю отримати консультацію виходячи із даних тестувань.

Проведене дослідження передбачало такі етапи.

Під час першого етапу, ми ознайомились із актуальністю досліджуваної проблематики, сформувавши мету та завдання, проаналізували наукові статті та дослідження зарубіжних та вітчизняних психологів.

Другим етапом здійснили підбір психодіагностичних методик для емпіричного дослідження, відбулась обробка даних отриманих емпіричних досліджень.

Експериментальне дослідження ґрунтувалося на комплексному підході і охоплювало ряд характерологічних, психофізіологічних та психологічних компонентів структури соціального інтелекту та сформованих цінностей у людей різних вікових груп. В процесі вирішення поставлених завдань у дослідженні використовувався наступний комплекс психодіагностичних методик: «Дослідження соціального інтелекту» Дж. Гілфорда і М. Саллівена; «Ціннісні орієнтації» Рокіча; .Методика Ш.Шварца з вивчення ціннісних орієнтацій. .

Для того щоб результати дослідження були максимально достовірні, респондентам було проведено інструктаж по виконанню тестування, також були поставлені межі в тривалості виконання методики.

Наступним етапом було виведення та аналіз отриманих результатів дослідження. Протиставлення стійкого рівня ціннісних орієнтацій з рівнем соціального інтелекту, було виконано поставлені завдання магістерської роботи та досягнуто мету.

Четвертим, завершальним етапом було підведення підсумків роботи, на основі отриманих результатів дослідження було розроблено методичні рекомендації.

В дослідженні брали участь 30 опитуваних респондентів, яких ми поділили на дві групи за віковою різницею. Першою групою виступили респонденти, вікової групи ранньої зрілості віком від 20 до 25 років, переважно не працюючі та ті, які ще точно не визначились зі своєю майбутньою професією. Другою групою респондентів виступили люди середнього віку, від 26 до 60 років, з вищою освітою, працюючі.

Серед опитуваних було 60 % жінок та 40 % чоловіків (Рисунок. 2.1.1)

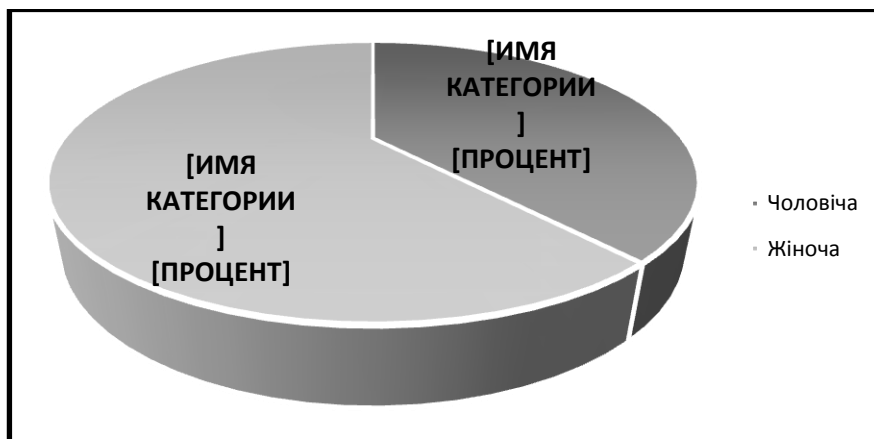

Рисунок. 2.1.1 Відсотковий розподіл досліджуваних за статтю

Відповідно до віку, респонденти поділились на дві групи 20-25 років, та 25-60 років (Рисунок. 2.1.2)

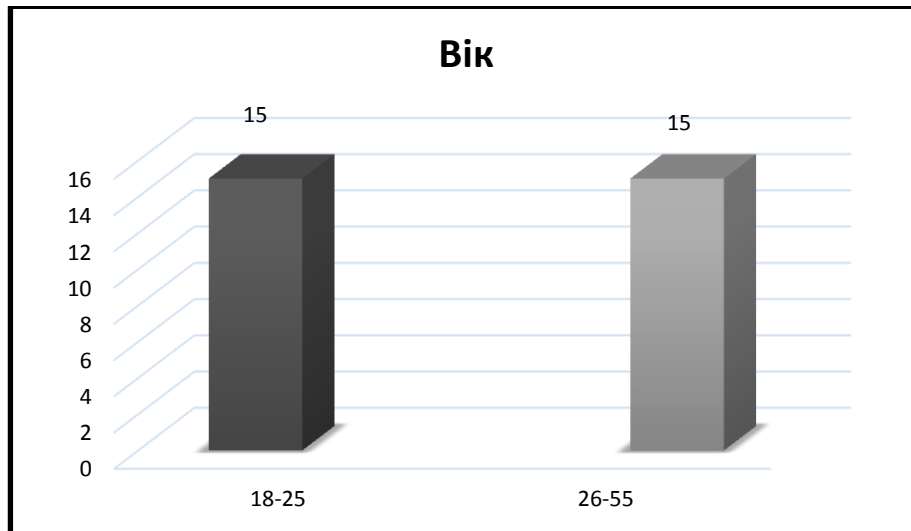

Рисунок. 2.1.2. Відсотковий розподіл досліджуваних за віком

В кожній віковій групі був розподіл за статтю. Тож, вікова група рання зрілість включає 9 жінок та 6 чоловіків. Тоді як у середній віковій групі 8 жінок та 7 чоловіків. (Рисунок. 2.1.3)

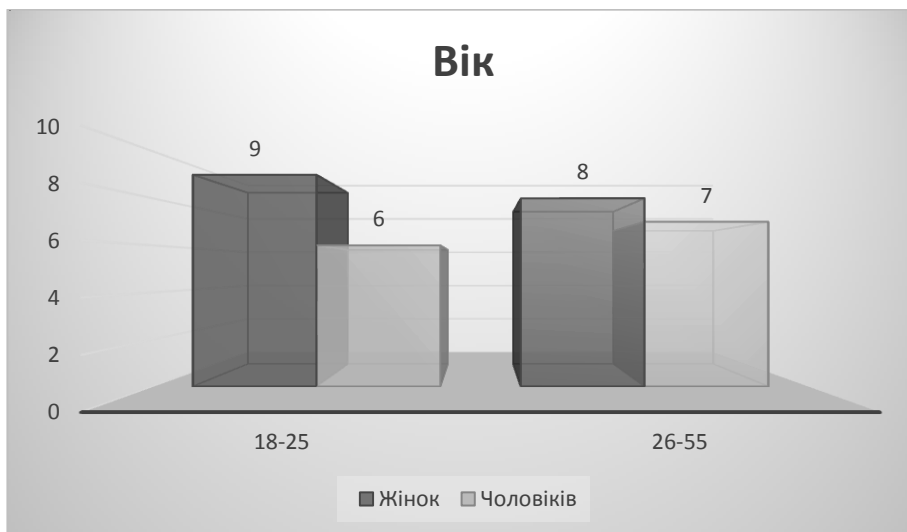

Рисунок. 2.1.3. Відсотковий розподіл досліджуваних за віком

2.2. Опис методичного психодіагностичного інструментарію

1. Для дослідження соціального інтелекту ми використовували «тест Соціальний інтелект» Дж. Гілфорда та М. Саллівена.

Дана методика здатна діагностувати рівень соціального інтелекту, під яким розуміється ступінь розвиненості здатності людини розуміти і прогнозувати поведінку інших людей у різних життєвих ситуаціях, розпізнавати наміри, почуття та емоційні стани людини за вербальною і

невербальною експресією, передбачати поведінку іншої людини і розбиратися в загальній картині взаємодії. [3,с.56].

Тест включає вербальні і невербальні завдання. Стимульний матеріал методики представлений у вигляді набору з чотирьох тестових зошитів. Тест має чотири субтести («Історії з завершенням», «Групи експресії», «Вербальна експресія», «Історії з доповненням»), кожен з яких містить від 12 до 15 завдань. Час виконання кожного окремого субтесту суворо регламентований. Після закінчення обстеження ми отримуємо п'ять оцінок (за 4 субтестами та загальний показник по тесту), ці оцінки відповідно до ключа переводять у нормалізовані значення.

Отримані в результаті обробки показники щодо окремих субтестів відображають рівень розвитку однієї (або декількох) здібностей фактору пізнання поведінки.

Результат за тестом загалом характеризує загальний рівень розвитку соціального інтелекту та має назву – комплексна оцінка. Переведення «сирих» оцінок у стандартну шкалу дає можливість проводити інтра- та інтер-індивідуальну диференціальну діагностику.

Таким чином, ми маємо можливість порівнювати рівень вираженості окремих здібностей до пізнання поведінки (соціальної поведінки) у даного конкретного обстежуваного, а також порівнювати рівень розвитку здібностей до пізнання поведінки у різних людей.

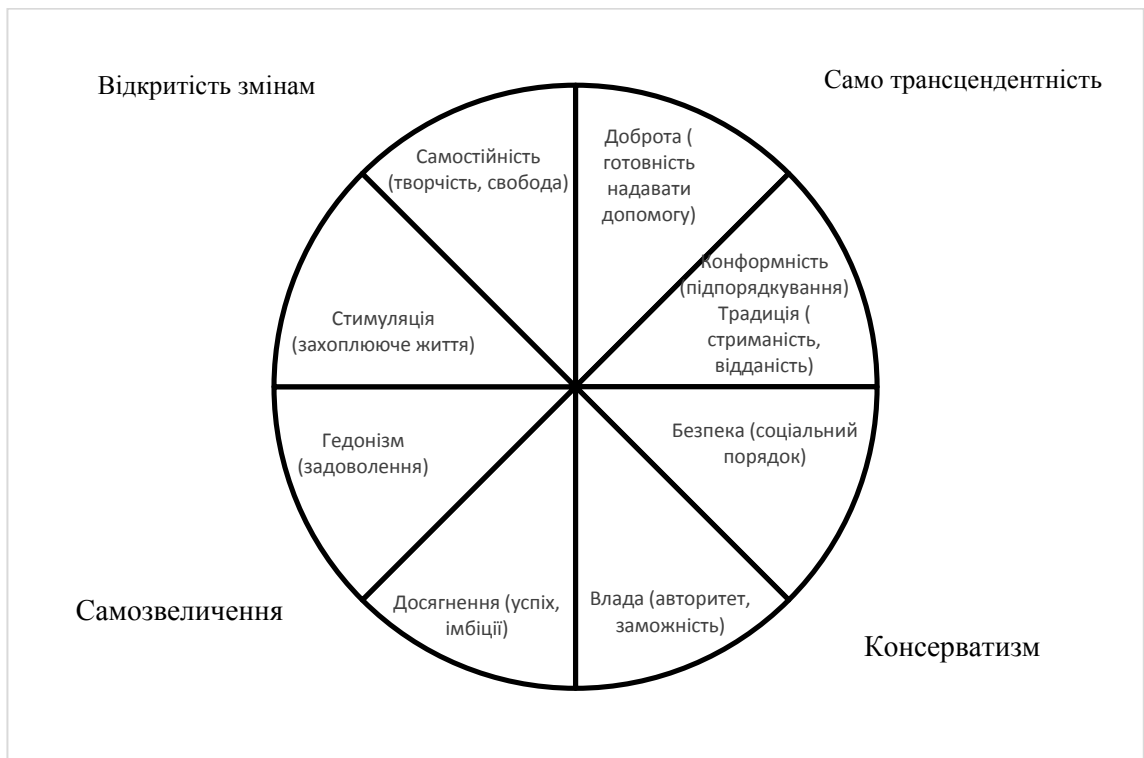
2. Найбільш популярною методикою вивчення ціннісних орієнтацій є опитувальник М. Рокіча. У його поданні система цінностей, суть їх ранжування в континуумі відносної значущості, що уможливорює застосування шкалування.

На підставі проведеної операціоналізації ціннісних систем Рокіч пропонує порівняльне дослідження 18-ти термінальних та 18-ти інструментальних цінностей з урахуванням таких змінних як: рівень інтелектуального розвитку, ступінь інтеграції культурних та інституційних цінностей, етнічна та релігійна приналежність, політичні погляди та ін.

М. Рокіч вперше ставить питання про зміну системи ціннісних орієнтацій індивіда у діахронічному зрізі. Ця ідея набула розвитку у працях М. Вільямса, який запропонував «типологію ціннісних змін», засновану на типології змін індивідуальних та групових переконань.

3. Одним із фундаментальних сучасних підходів до вивчення ціннісних орієнтацій є «Теорія універсального змісту та структури цінностей», запропонована Ш. Шварцем. [48,с.550-562].

Дослідники розглядають цінності як переконання чи поняття, пов'язані з поза ситуативним бажаним кінцевим результатом (об'єктом чи станом) і виконують функцію управління вибором чи оцінки конкретної поведінки. Філософсько-культурологічний аналіз, проведений у 46 країнах, дозволив авторам методики виділити 10 типів ЦО або «мотиваційного типу», що утворюють ієрархію на підставі особистої значущості та домінуючих потреб індивіда, а саме: влада, досягнення, гедонізм, стимулювання, саморегуляція, універсалізм, турбота, традиції, комфортність, безпека. (Рисунок 2.2.1.)

Таблиця 2.2.1.

Опитувальник С.Шварца, заснований на аналогічному опитувальнику М.Рокіча, містить 56 цінностей, що розбиваються на 10-11 мотиваційних типів ціннісних категорій, пов'язаних із однією спільною метою.

РОЗДІЛ 3. Аналіз отриманих результатів емпіричного дослідження

3.1 Показники рівнів соціального інтелекту та переважаючих ціннісних орієнтацій серед досліджуваних вікових груп.

Аналіз дослідження, який ми отримали за допомогою методики «Соціальний інтелект» Дж. Гілфорда та М. Саллівена показав наступні результати.

Розглянемо детальніше перший субтест «Історії із завершенням» в якому респондентам потрібно було визначити, що саме відбудеться після ситуації, що зображена на малюнку.

Результати показують, що в групі середній вік, композитна оцінка 3 переважає у більшому відсотку опитуваних (60%). А у віковій групі рання зрілість переважає композитна оцінка 4 у 65% опитуваних (Рисунок 3.1.1.). Відповідно до результатів, необхідно відзначити наявність у групі рання зрілість хороший результат за субтестом "Історії з доповненням", що вимірює здатність до аналізу та прогнозу ситуації.

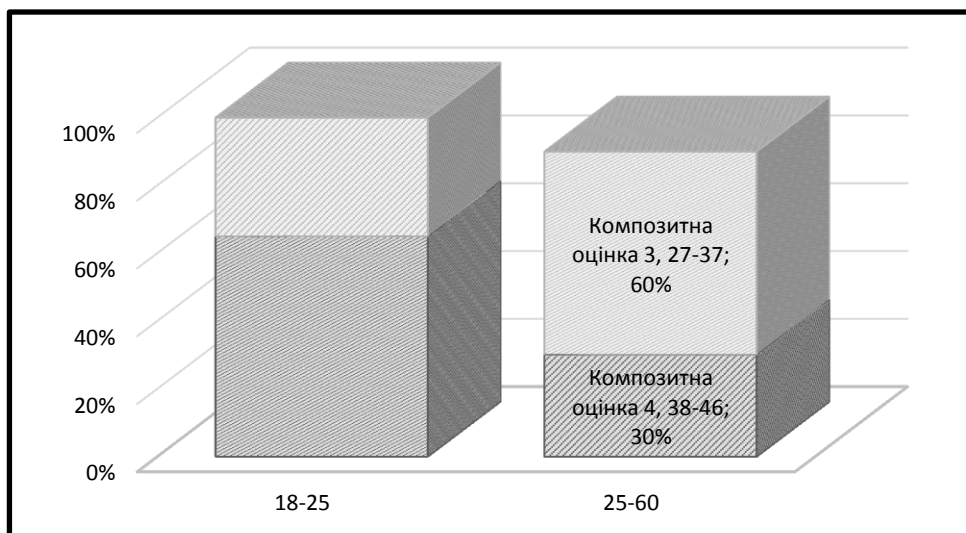

Рисунок 3.1.1. «Тест Соціальний інтелект» Дж. Гілфорда, М. Саллівена. «Історії із завершенням»

Аналізуючи другий субтест « Групи експресії», результати розділились наступним чином. У віковій групі 25-60 років, переважає композитна оцінка

4 у 55% відсотку опитуваних. А у віковій групі рання зрілість переважає композитна оцінка 3 у 60% опитуваних (Рисунок 3.1.2.).

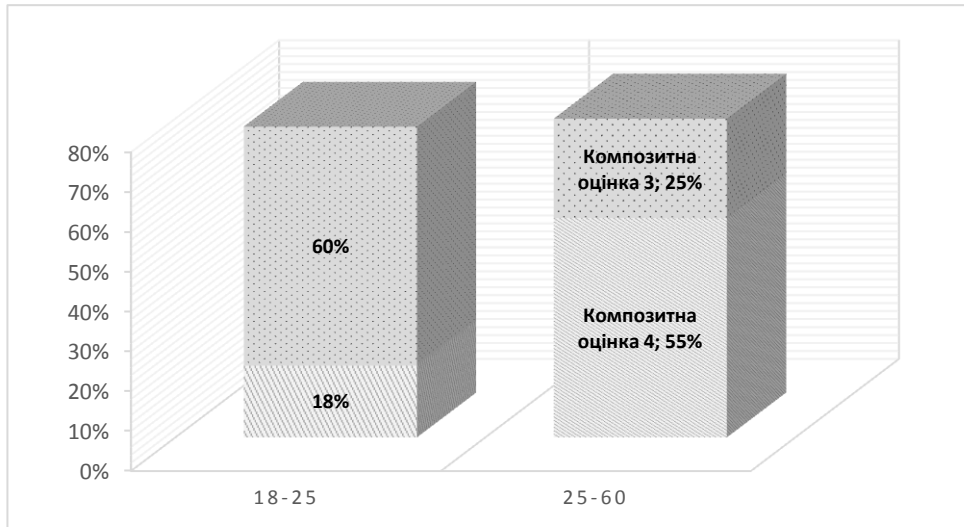

Рисунок 3.1.2. «Тест Соціальний інтелект» Дж. Гілфорда, М. Саллівена.
«Групи експресії»

Наступним ми проаналізували третій субтест «Вербальна експресія». Третій субтест показав дещо нижчі результати. В групі середній вік, композитна оцінка 4 переважає у більшому відсотку опитуваних (41%). А у віковій групі рання зрілість переважає композитна оцінка 2 у 70 % опитуваних (Рисунок 3.1.3.).

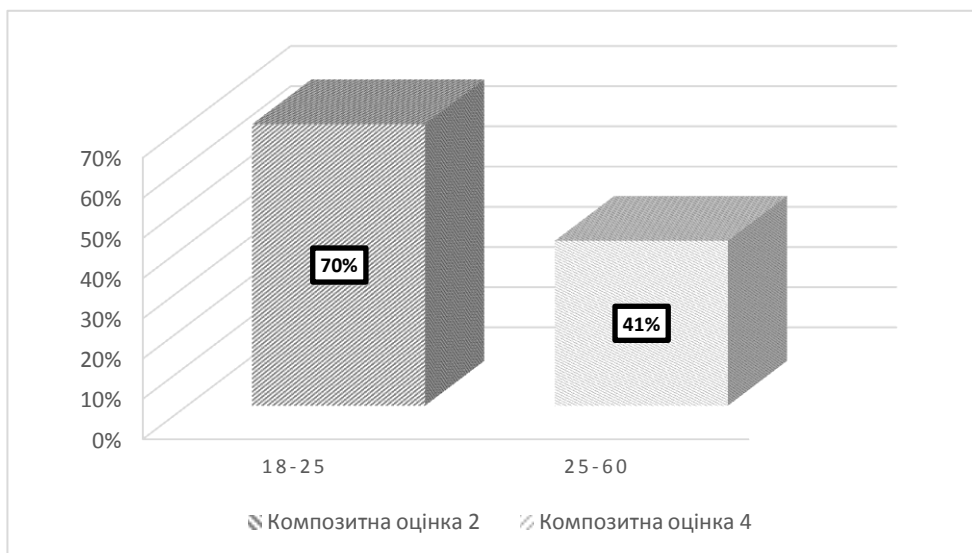

Рисунок 3.1.3. «Тест Соціальний інтелект» Дж. Гілфорда, М. Саллівена.
«Вербальна експресія»

Останній субтест 4 «Історії з доповненням», результати опитування наступні. У віковій групі 25-60 років, переважає композитна оцінка 5 у 55% відсотку опитуваних. Розглянувши вікову групу рання зрілість, ми отримали такі результати - композитна оцінка 2 у 40% опитуваних (Рисунок 3.1.4.).

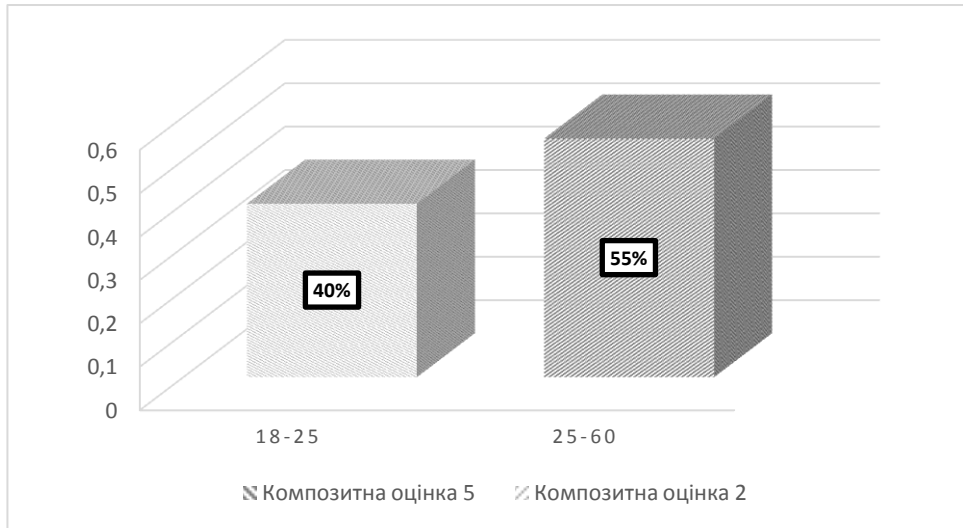

Рисунок 3.1.3. «Тест Соціальний інтелект» Дж. Гілфорда, М. Саллівена.
«Історії з доповненням»

Якщо звернути увагу на розкид даних щодо окремих субтестів, що становить композитну оцінку в результаті, то у першій віковій групі проявляється домінування 1-го субтесту «Історії із завершенням»- передбачення наслідків поведінки та 2-го субтесту «Групи експресії» - оцінка невербальної поведінки, що означає переважання екстравертивної установки опитаних. Це дозволяє говорити про розвинені здібності прогнозування та розуміння невербальної мови спілкування.

Далі діапазон соціальних навичок у людей розширюється. У процесі професійної підготовки додається ще й навичка рольової пластичності (3-й субтест), з'являється контактність, прагнення виявляти теплоту та дружелюбність у спілкуванні, розвивається емпатія та соціально-перцептивні здібності, сприйнятливність до зворотного зв'язку. У респондентів другої вікової групи ми можемо спостерігати навички високого рівня розвитку розуміння нормативів різних соціальних ролей та орієнтацію обстежуваних на рольову поведінку, професійну самореалізацію.

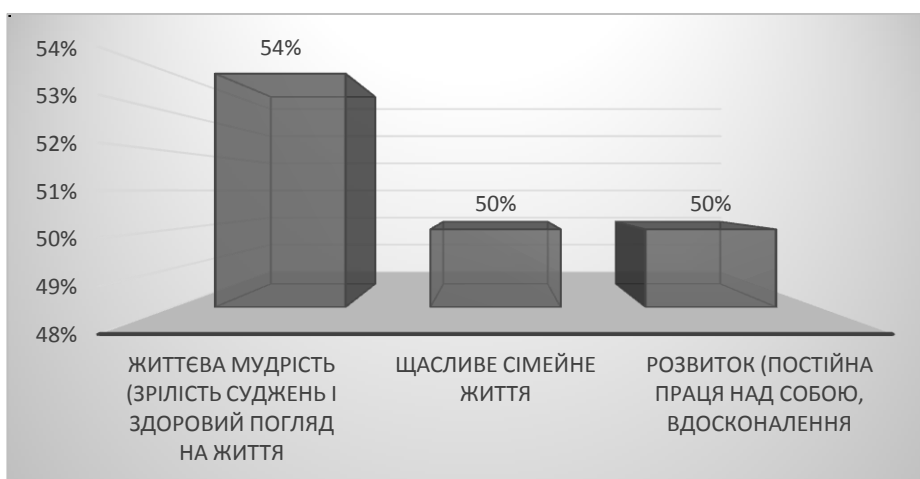
У процесі аналізу даних ми зрозуміли, що з віком люди набувають уміння давати аналіз важким ситуаціям взаємодії людей, вчать розуміти їх логіку та можуть відчувати зміну суті ситуації, коли входять до комунікації з різними учасниками. Респонденти, шляхом послідовних висновків можуть заповнювати пробіли в невідомих, тобто відсутніх ланках, в цих ланцюгах взаємодій, можуть бачити наперед, як людина поведеться в подальшому розвитку ситуації та можуть визначати передумови певної поведінки. Звіком у них з'являється вміння орієнтуватися у невербальних рефлексіях людини, та нормах і приписів, що існують та забезпечують нормальну поведінку в суспільстві. Це означає, що у людей другої вікової групи (25-60 років) з'являється точність та гнучкість при оцінюванні незнайомих людей, вміння диференціювати Я-концепцію, як власну. Це пов'язано з наявністю розвиненою глибиною рефлексії, з прийняттям себе та розвитком почуття власної гідності, інтересом до соціальних проблем, суспільною активністю та сформованими ціннісними орієнтаціями.

Подальшим етапом дослідження було застосування діагностики за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча. Розглянемо загальні результати обох вікових груп по першому списку опитування - термінальні цінності. Термінальні цінності Її дані показують, що домінуючими ціннісними орієнтаціями у групі піддослідних, є любов (фізична, а також духовна близькість із людиною до якої є почуття) - (77%), наступною цінністю виступає здоров'я (психічне, а також фізичне) (76%), а також «наявність добрих та вірних друзів» (58%). Ці термінальні цінності які виділяються першими, вважаються більш значущими для опитуваної групи обох вікових категорій. Також можемо помітити, що любов і здоров'я отримали майже однакову кількість відсотків. (Рисунок 3.2.1)

(Рисунок 3.2.1.) Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча, термінальні цінності.

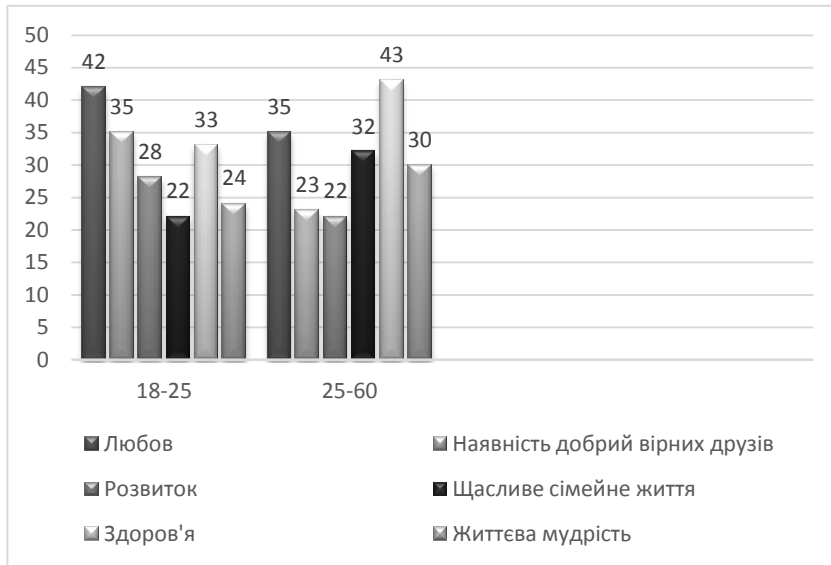
Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий погляд на життя, що досягаються проходячи певний життєвий досвід). (54%), щасливе сімейне життя та розвиток (постійна праця над собою, вдосконалення, як фізичне так і духовне) вважають значущою цінністю (50%) опитуваних. (Рисунок 3.2.2.)

(Рисунок 3.2.2.) Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча, термінальні цінності.

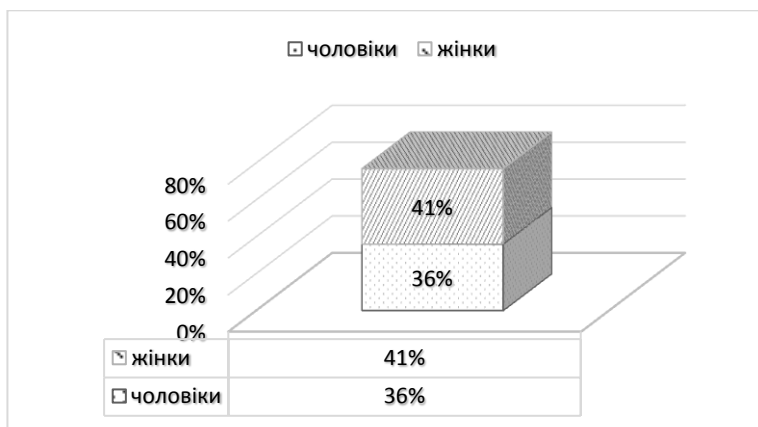
Якщо поділити результати за віковими групами, то за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча, дані показують, що домінуючими у групі

випробуваних, зайнятих лише навчально-професійною діяльністю, є «любов» (42%), «наявність добрих та вірних друзів» (35%), «розвиток» (28%), а працююча частина піддослідних показала свої переваги в таких цінностях, як життєва мудрість (30%), щасливе сімейне життя (28) і «здоров'я» (43%). У відсотковому співвідношенні знову помітні відмінності. (Рисунок 3.2.3.).

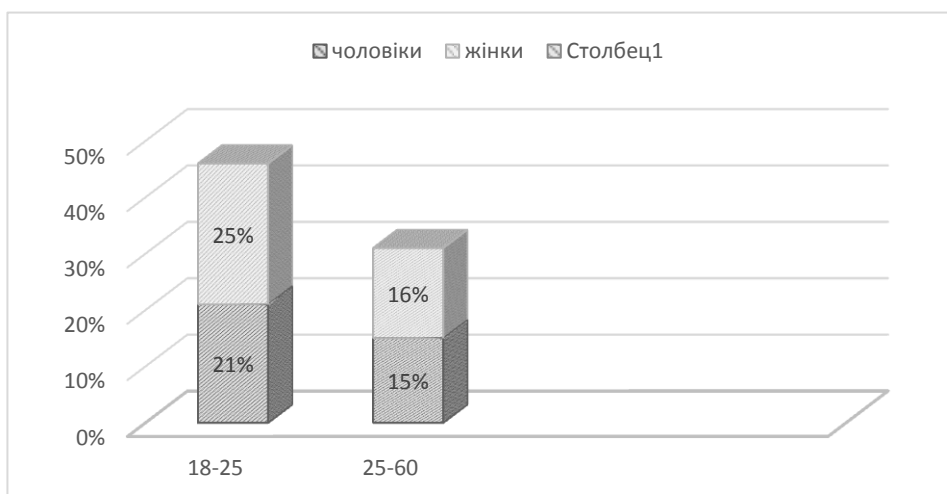
(Рисунок 3.2.3.) Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча, термінальні цінності.

Як видно з наведеноГО РИСУНКУ 3.3 , найбільше значення для усіх вікових груп має здоров'я. Перевагу даної цінності віддали 77 % опитаних, як жінок так і чоловіків, представники обох вікових груп. Проте жінки приділяють здоров'ю на 50% більше уваги, ніж чоловіки. (Рисунок 3.2.4.). 11 % опитаних байдуже відносяться до цінності здоров'я, переважно другої вікової групи, а 12 % вважають цю цінність незначною, більшістю з вікової групи 18-25 років.

(Рисунок 3.2.4.) Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча, термінальні цінності. Здоров'я

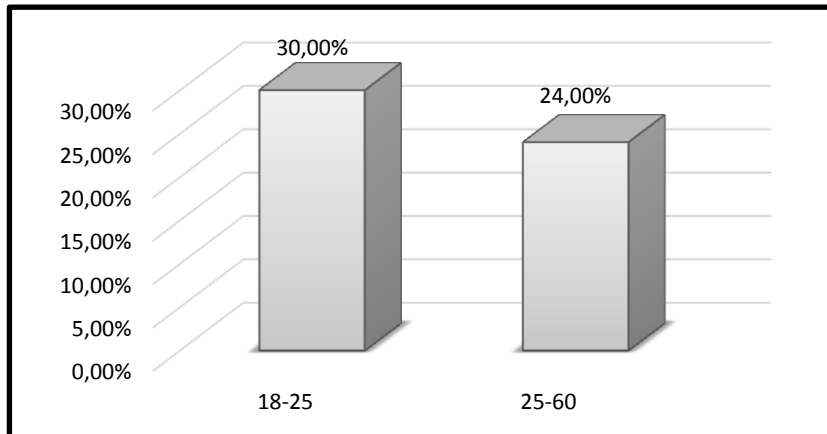
Любов як термінальна цінність також важлива для обох вікових груп, всіх гендерних класів. Так, 77% чоловіків та жінок, обрала цю цінність як провідну для себе. Найбільш важливим кохання виявилось для першої вікової групи жінок на 4 % більше ніж у чоловіків, загальний показник становить (46 % від загальної кількості опитаних). Чоловіки та жінки другої вікової групи, надають даній цінності однакового значення (31% від загальної кількості опитаних) (Рисунок 3.2.5.). Байдужими до цієї цінності виявились 23,2 % опитуваних. Цікаво підмітити що незначною, любов не виявилась ні для одного з респондентів.

(Рисунок 3.2.5.) Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча, термінальні цінності. Любов.

На третьому місці з 18 термінальних цінностей знаходиться життєва

мудрість (54% від загальної кількості опитаних). Цю цінність відзначили як провідну в другій віковій групі. (Рисунок 3.2.6.)

(Рисунок 3.2.6.) Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча, термінальні цінності. Життєва мудрість.

Щасливе сімейне життя особливо важливе для жінок усіх вікових груп, що розглядаються 30%. З чоловіків цю цінність як ведучу обрали 20% респондентів. Цікаво що 42.2% респондентів переважно першої вікової групи виділили цю цінність, як байдужу, і навіть 7,9% як незначну.

Свобода особливо важлива для респондентів з обох вікових груп. Всього 42 % обрали свободу як значущу цінність свого життя.

Більшу увагу розвитку приділяє перша вікова група 33 %, тоді як друга вікова група 17%. Наявність хороших та вірних друзів також домінує в першій віковій групі 18% із загальних 30 %.

Активне діяльне життя важливо для обох статей і для всіх вікових груп відносно порівну, всього 30 % респондентів надали перевагу цій цінності, тоді як аж 47% опитуваних вказали цю цінність як незначущу.

Матеріально забезпечене життя важливе для всіх 30% респондентів, менше для жінок, з другої вікової групи і по 35 % відносять матеріально забезпечене життя до байдужої та незначущої категорії.

Впевненість у собі особливо важлива для жінок, також цю цінність вибрали як ведучу 12 осіб, троє опитаних з першої вікової групи чоловіків та

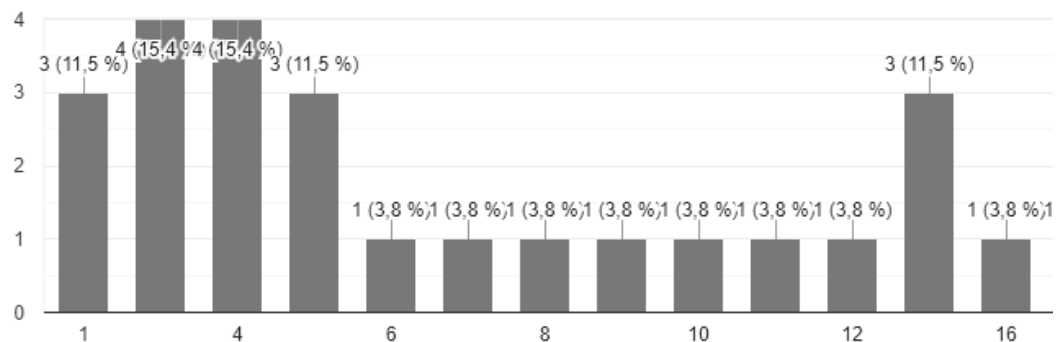
7 жінок, перевагу надають в першій віковій групі.

Цікаву роботу обрали 7,8% від загальної кількості опитаних. Цікава робота важлива більше для першої вікової групи. Далі слідує продуктивне життя (також 7,8% опитаних), пізнання, громадське визнання та красу природи обрали по одному респонденту із загальної кількості, із першої вікової групи жінки та чоловіки та другої вікової групи жінки та чоловіки. Інші цінності, такі як «розваги» та «творчість» не були обрані як значущі цінності ні для кого із респондентів.

Розподіл результатів опитувальника М. Рокіча за показником «Домінуюча інструментальна цінність». Інструментальні цінності це точка зору, яка полягає в тому, що якийсь образ дій чи певна ознака особистості є кращим у будь-якій ситуації. Поглянувши на графіки опитування ми бачимо високі показники по трьом інструментальним цінностям: вихованість 54% (Рисунок 3.2.7.), життєрадісність 54% (Рисунок 3.2.8.) та відповідальність 62% (Рисунок 3.2.9.)

2.воспитанность (хорошие манеры);

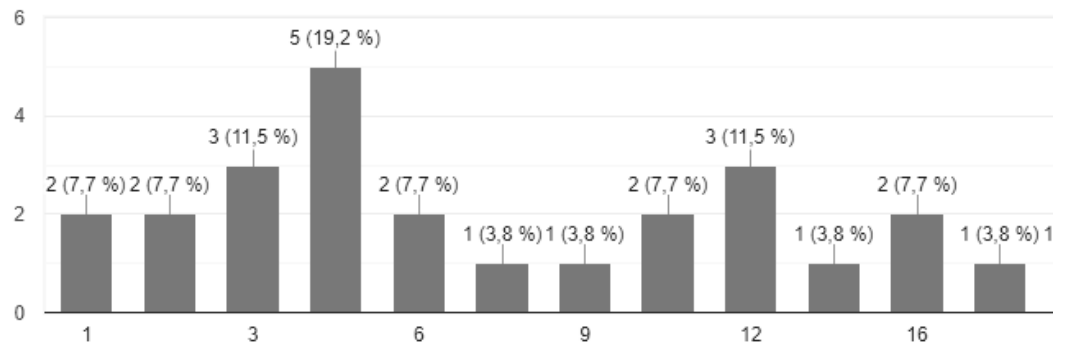
26 ответов

Опитувальник М. Рокіча «Домінуюча інструментальна цінність»
Вихованість данні опитування (Рисунок 3.2.7.)

4.жизнерадостность (чувство юмора);

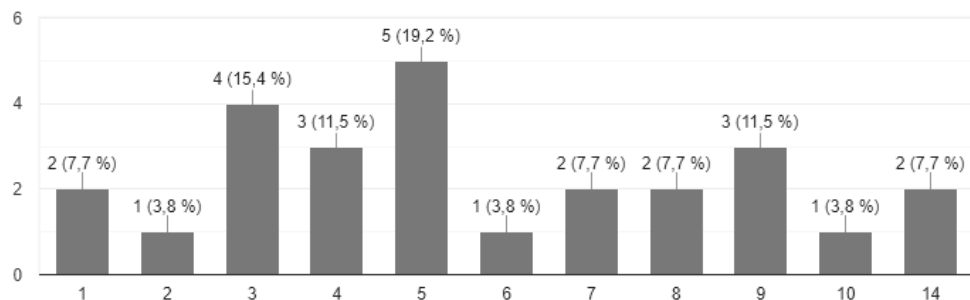
26 ответов

Опитувальник М. Рокіча «Домінуюча інструментальна цінність»
Життєрадісність данні опитування (Рисунок 3.2.8.)

9.ответственность (чувство долга, умение держать слово);

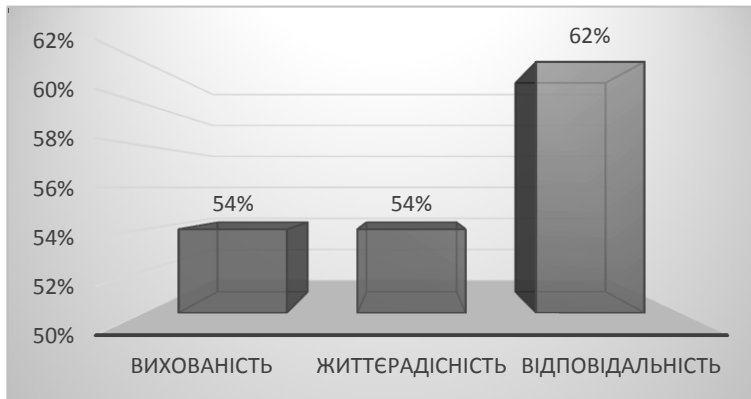
26 ответов

Опитувальник М. Рокіча «Домінуюча інструментальна цінність»
Відповідальність (Рисунок 3.2.9.)

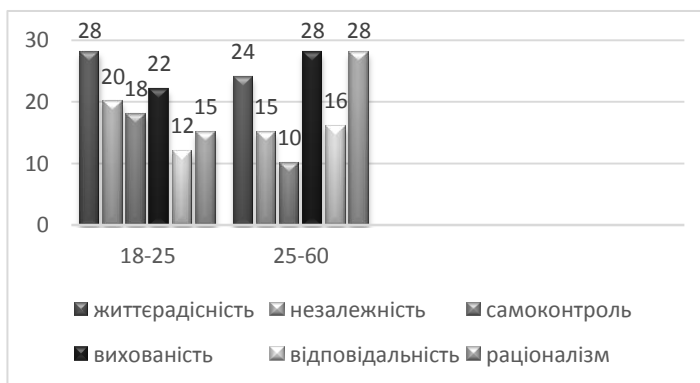
Виходячи із даних опитування розглянемо загальні результати обох вікових груп по другому списку опитування – інструментальні цінності. Провівши аналіз дослідження ми бачимо що найвищі показники мають вихованість 54% (гарні манери). (Рисунок 3.2.7.), життєрадісність 54% (почуття гумору) (Рисунок 3.2.8.) та відповідальність 62% (вміння тримати слово, розуміти свої обов'язки) (Рисунок 3.2.9.). Вищезазначені інструментальні цінності, що виділяються першими, вважаються більш

значущими для опитуваної групи обох вікових категорій. Також можемо помітити, що вихованість і життєрадісність отримали однакову кількість відсотків. (Рисунок 3.2.1)

(Рисунок 3.2.10.) Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча, інструментальні цінності.

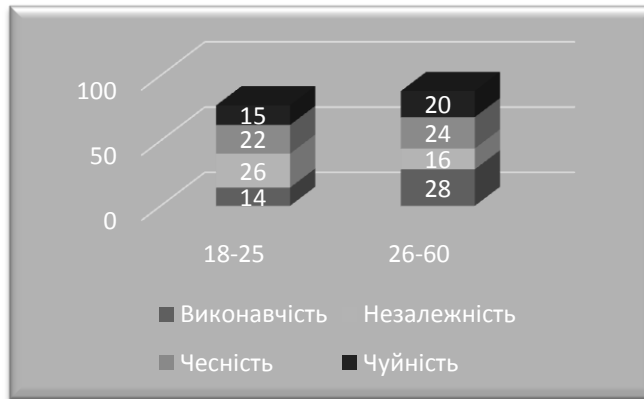
Якщо поділити результати за віковими групами, то за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча, інструментальні цінності, дані показують, що домінуючими у групі піддослідних, з першої вікової групи «рання зрілість», є «життєрадісність» (42%), «незалежність» (35%), «самоконтроль» (28%), а респонденти середнього віку показали свої переваги в таких цінностях, як вихованість (30%), відповідальність (28) і «раціоналізм» (43%). У відсотковому співвідношенні знову помітні відмінності. (Рисунок 3.2.11.).

(Рисунок 3.2.11.) Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча, інструментальні цінності.

Також варто виділити показники за цінністю «чесність» 46%, яка однаково важлива для обох вікових груп чоловіків і жінок, та чуйність 35%, більшими були показники в групі жінок переважно другої вікової групи.

Виконавчість та незалежність 42%. Виконавчість виділяється серед другої вікової групи на 28%, а незалежність більше притаманна першій віковій групі з вибірки дослідження на 26%.

(Рисунок 3.2.12.) Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча, інструментальні цінності.

Результати констатуючого експерименту дали можливість стверджувати, що є різниця між сенсо-життєвими орієнтаціями першої та другої вікової групи. Перші бачать сенси у житті – бути сильною і вільною особистістю, а другі цінують на даний момент «мети в житті» і знаходяться на етапі їхнього пошуку.

Відмінності виявилися по ряду термінальних та інструментальних цінностей. Серед цінностей-мети респонденти вікової групи «середній вік», на перше місце виділяють «щасливе сімейне життя», «матеріальне забезпечення» та «здоров'я», а студенти – «любов», «наявність хороших і вірних друзів», «розвиток» та «свободу».

Серед цінностей-коштів перша вікова група пріоритетним ставлять «життєрадісність», а друга вікова група – «раціоналізм».

Висновок. Значні відмінності у цінностях та ціннісних орієнтаціях дозволяють уточнити сучасний ціннісний рівень та тенденції розвитку соціальних орієнтацій, установок молодого покоління, а також шляхи супроводу їхнього професійного становлення.

У процесі професійного навчання стає важливим супровід учнів, тобто

надання їм психолого-педагогічної підтримки, знаходження ресурсів особистості для самореалізації у навчально-професійній діяльності незалежно від зайнятості.

Таким чином, отримані результати дозволяють говорити про домінування важливіших і широких соціальних цінностей у другій віковій групі, у той час як у тих, хто навчається, більш вираженими є цінності, спрямовані на задоволення власних потреб, досягнення особистих цілей. Також емпіричні результати можуть дати припущення про зв'язок цінностей з практичною діяльністю та досвідом взаємодії з різними людьми, які розширюють спектр застосування та підтвердження значущих та пріоритетних ціннісних орієнтацій у конкретної людини

Далі давайте розглянемо показники результатів дослідження за «Теорією універсального змісту та структури цінностей», яка була запропонована Ш. Шварцем. Мотиваційний домен «Безпека» (Рисунок 3.3.1.) виявився найбільш значущим для опитаних (16 осіб), що характеризує цінність, як найбільш значиму.

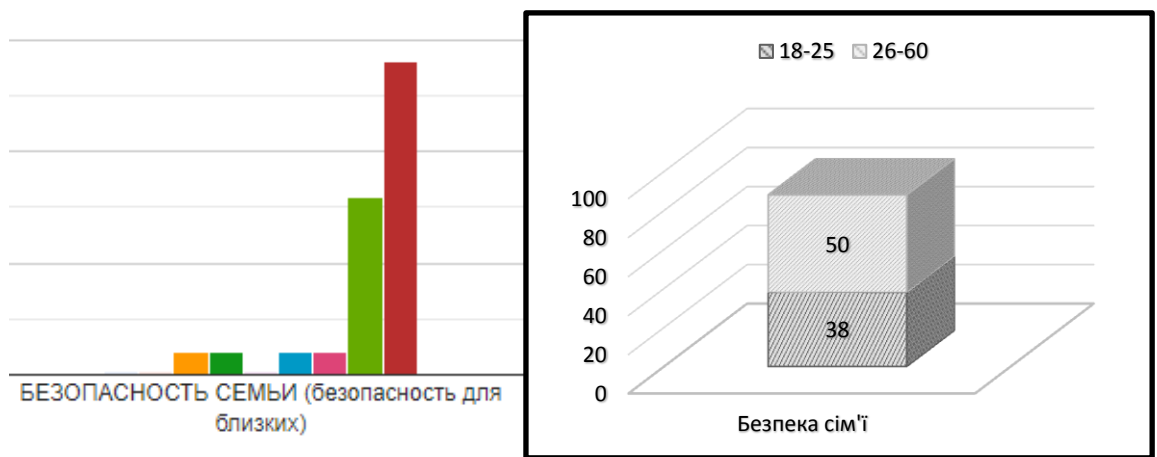

Рисунок 3.3.1. Методика «Шкала ціннісних орієнтацій» Ш.Шварца, Список цінностей 1. Безпека.

Мотиваційний домен «гедонізм» характерний як ведучий для з першої вікової групи «рання зрілість». В (77%) показали в якості провідного мотиваційного домену гедонізм, вказали як бажану сферу розвитку

професійне життя і хобі.. Однак у переліку провідних цінностей у обох на першому місці фігурує «продуктивне життя», що при спільному розгляді дає логічну картину пріоритетів конкретних опитаних.

Істотними цінностями на рівні індивідуальних пріоритетів у студентів «Свобода» (49%) «Доброта» (45%), «Самостійність» (45%), «Універсалізм» (35%) «Гедонізм» (48%), "Безпека" (38%). Найменш відданими цінностями у студентської молоді на рівні індивідуальних пріоритетів виступили "Влада" (9%), "Традиції" (15%), "Конформність" (11%), "Стимуляція" (10%), "Досягнення" (20). Щодо виявлених цінностей, то вони дуже часто мають прояв у реальну соціальну поведінку особистості. Цей вік визначається вибором життєвого шляху. Йде орієнтація на майбутнє та зміна світогляду, відбувається остаточне становлення типів життєвий світ. Юнаки та дівчата починають почуватися у ролі дорослого, різними способами намагаються долучитися до життя старших. Далі розглянемо ці ж цінності у представленій другій віковій групі 25-60 років. «Свобода» (30%) «Доброта» (40%), «Самостійність» (30%), «Універсалізм» (30%) «Гедонізм» (35%), "Безпека" (50%).

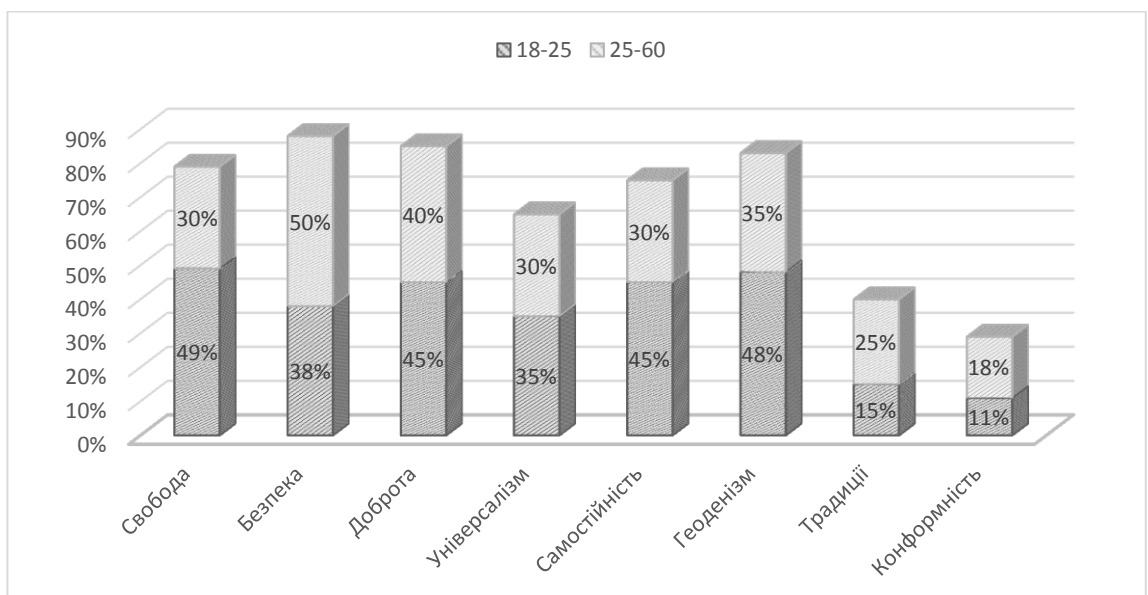

Рисунок 3.3.2. Методика «Шкала ціннісних орієнтацій» Ш.Шварца, Список цінностей 1. Безпека.

Отримані результати демонструють наступну вікову динаміку ієрархії ціннісних орієнтацій, згідно з представленими даними у міру дорослішання закономірно знижується значимість таких цінностей, як «Свобода», «Доброта», "Гедонізм" «Влада». Але підвищується значимість «Традицій» та «Безпеки»

Таким чином, отримані результати дозволяють говорити про домінування важливіших і широких соціальних цінностей у другій віковій групі, у той час як у тих, хто навчається, більш вираженими є цінності, спрямовані на задоволення власних потреб, досягнення особистих цілей.

3.3.Методичні рекомендації

Рекомендації для розвитку соціального інтелекту

Цікаво, яким чином можна підвищити рівень соціального та емоційного інтелекту, спробуємо зробити висновок, та надати рекомендації з цього приводу.

Як розвинути у собі соціальний інтелект? Прокачайте соціальну сприйнятливість. Основа соціального інтелекту - емпатія або "соціальна сприйнятливість". Нам, жителям мегаполісів, тренуватися в емпатії досить просто - спускайтеся в метро і не поспішайте втикатися у смартфон з Angry Birds. Просто огляньтеся та виберіть 3-4 осіб для спостереження.

Спробуйте уявити життя цих людей, про що вони думають та куди зараз їдуть. Цікаво поспостерігати за мімікою та зрозуміти, які вони зараз відчують емоції. Уявіть як в цієї людини відбувається діалог з іншою людиною, про що ця розмова, які вони відчують емоції під час суперечки.

Потім ваш мозок зрозуміє, що всі зморшки людини, за якою ви спостерігаєте будуть оживати та оживляти звичайне обличчя усмішкою або роздратованою гримасою

Другим пунктом буде порада, вчитись розумітися на мові тіла

Сучасна людина — істота досить потайлива, тому для того, щоб краще розумітися на тому, що людина відчуває і які думки у неї в голові, непогано навчитися читати «мову тіла». Тут можна не винаходити велосипед та прочитати книжку Алана Піза. Ну або як коротка «шпаргалка» — 75 ознак мови тіла за Максом Еггертом.

3. Вчіться читати емоції по обличчю

Якщо зануритись в анатомію, в людини на обличчі неймовірна кількість м'язів. Саме це забезпечує наше лице потужним інструментом для спілкування, адже комунікація мімікою виникла ще задовго до того як еволюція подарувала нам мовний апарат. Тому вміння читати по обличчю

закладені в нашій генетичній пам'яті дуже глибоко, потрібно лишень трохи допомогти нашому мозку це пригадати

Якщо ви дивилися серіал, знятий за мотивами книги Пола Екмана «Обдури мене», або навіть читали саму книгу, то через деякий час ви почнете помічати, що більшість спостережень професора Каліфорнійського університету дуже схожа на правду.

Четвертий пункт це вміння чути співрозмовника

Такий фізіологічний навик як слухати, притаманний більшості із нас, але чути навчились не всі. Під час розмови намагайтесь сприймати не тільки важливу для вас інформацію, а проживати та відчувати те що намагається донести до вас співрозмовник

5. Вам потрібно стати керівником своїх емоцій

Наприклад люди які захоплюються фотографією помічали, що під час роботи, проходячи певний шлях досвіду фотографування, ви починаєте бачити дещо більше ніж простий перехожий, ви бачите як той чи інший предмет, або пейзаж, буде виглядати на зафіксованому фото, бачите наскільки це фото актуально в оцінці оточуючих, чи розділить з вами хтось цю красу чи ні. Ви починаєте бачити світ спостерігачем збоку, і ваше сприйняття цього світу, дещо відрізняється від того що було раніше, і ваше бачення виходить за межі свідомості та сприйняття.

Те саме відбувається з вашими емоціями, вам потрібно стати ніби спостерігачем, подивитись на себе та ситуацію збоку, проаналізувати мотиви, та просто запитати себе чому я зараз це відчуваю. Тому якщо ви раптово відчули негативну емоцію люті, гніву, заздрість, або будь яку іншу сильну емоцію, спробуйте змінити центр сприйняття реальності та оцінити ситуацію з іншого боку. Спробуйте віднайти джерело цієї емоції та проаналізувати звідки вона з'явилась і вам буде легше це сприймати.

Бувають ситуації коли хтось спеціально виводить вас на ту чи іншу емоцію, навмисно влаштовуючи у вашому спілкуванні емоційні гойдалки, для того щоб перевірити певні межі особистості яка стоїть навпроти. Деякі

люди визначають таким чином що за людина перед ними стоїть, та як з нею спілкуватись. Якщо в вашому житті трапляються такі ситуації, замисліться, навіщо людина вас провокує, можливо вам потрібно рухатись в різних напрямках.

Також зверніть увагу на те, що емоції це відмінний інструмент для маніпуляцій. Та замість того щоб вчитись маніпулювати іншими людьми, проаналізуйте себе і свої емоції, чи тримаєте ви їх під контролем.

6. Попрацюйте над вмінням до публічних виступів

Якщо ви з легкістю можете представити доповідь на зборах, з кмітливістю та впевненістю сказати тост на весіллі у друзів, або задати незручні питання на розгляд загалу, то ви можете заволодіти увагою декількох слухачів, як мінімум на якийсь час. А як максимум, ви зможете посіяти в їхніх головах потрібні вам думки.

Та якщо ви боїтесь виступів на широку публіку та хочете цьому навчитись не засмучуйтесь, пробуйте, пройдіть курси Ораторського мистецтва, та покоріть вашу невпевненість знаннями.

Навіть якщо ви не збираєтесь робити доповідь перед депутатами міської ради, ці вміння обов'язково знадобляться вам у звичайному житті.

Отже, якщо ви самовпевнено вважаєте, що ці рекомендації не для вас і у вас із соціальним інтелектом все в повному порядку, то не зваблюйтеся.

Розвиток соціального інтелекту – процес нескінченний.

По-перше, тому що ми ростемо і розширюється коло наших завдань та цілей у житті. Через півроку вас можуть підвищити по роботі, або ви переїдете в інше місто, де знаходиться перспективна філія, яку вам доручили розвивати, і вся побудована вами система соціальних взаємин раптом стане неактуальною. У ваших нових підлеглих зовсім інша матриця мислення, інші цілі в житті, і за бізнес-ланчем вони обговорюють не ціни на нафту, а останню серію новенького серіалу.

По-друге, удосконалення соціального інтелекту дозволяє ефективніше використовувати близьких та знайомих для незалежної оцінки самого себе.

Люди, що оточують вас, починають виступати своєрідними «дзеркалами», через які простіше стежити за власним розвитком.

А якщо ми лінуватимемося і поступово вибудовуватимемо навколо себе «лояльне» оточення, забувши про тренування соціального інтелекту, то рано чи пізно прийде хлопчик, який раптом покаже на вас: «А король голий!».

І по-третє, бо змінюється наше суспільство. Незабаром представники покоління «Зет» (або Digital Native) придуть на зміну нам, які знають, як можна відтворити музику з аудіокасети. І, найімовірніше, покоління «народжених в інтернеті» матиме свої стандарти та оцінки коефіцієнта ЕІ.

Як приклад того, як змінюються соціальні комунікації, можна навести цікавий звичай, який існував якихось 400 років тому (за часів Шекспіра) між чоловіками та жінками: коханці були настільки одержимі запахом тіл одна одної, що жінки нерідко тримали під пахвою очищене яблуко. тих пір, поки воно не вбирало їх піт і запах. Вони віддавали це «яблуко кохання» своїм партнерам, щоб вони могли вдихати його аромат за їхньої відсутності.

Тому цілком можливо, що наші діти дивитимуться на наші соціальні звичаї з такою самою гидливістю, як ми дивимося на цих аматорів «яблук кохання».

Висновки:

Провівши аналітичний огляд опублікованих наукових робіт щодо феномену соціальний інтелект, можна зробити висновки що в даний час, незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених цій проблемі поняття «соціальний інтелект» не має однозначного визначення та розглядається з різних методологічних позицій. Згідно останнім вітчизняним дослідженням, він не ототожнюється із загальним інтелектом, соціальною та комунікативною компетентністю, а представляє самостійний, психологічний феномен. Найчастіше він постає як інтегральні, інтелектуальні здібності, визначальною успішність у спілкуванні та соціально-психологічною адаптації, здатності прогнозувати як власну, і поведінку інших людей у різних галузях людської життєдіяльності, розпізнавати наміри, почуття та емоційні стани людини з невербальної та вербальної експресії тощо.

2. У процесі аналізу даних ми зрозуміли, що з віком люди набувають уміння давати аналіз важким ситуаціям взаємодії людей, вчаться розуміти їх логіку та можуть відчувати зміну суті ситуації, коли входять до комунікації з різними учасниками. У людей другої вікової групи (25-60 років) з'являється точність та гнучкість при оцінюванні незнайомих людей, вміння диференціювати Я-концепцію, як власну. Це пов'язано з наявністю розвиненою глибиною рефлексії, з прийняттям себе та розвитком почуття власної гідності, інтересом до соціальних проблем, суспільною активністю та сформованими ціннісними орієнтаціями.

Молодь комунікабельна та контактна, але воліють спілкуватися опосередковано. Незважаючи на своє бажання комунікувати та бути в соціумі, схильні до індивідуалізму, їм важливо висловити свою точку зору та позначити своє місце у світі.

Розуміння невербальної поведінки партнерів зі спілкування важливе для успішності соціальної взаємодії та пов'язане зі зростанням ступеня оцінки продуктивності прожитого життя. Для виникнення сталого уявлення про себе як про сильну особистість, здатної побудувати своє життя

відповідно до своїх цілей і уявлення про її сенс, важливою є здатність розуміти наслідки власної поведінки, прогнозувати дії партнерів з міжособистісної взаємодії.

3. Здійснивши порівняння ціннісних орієнтацій різних вікових груп, можна зробити висновки, що значні відмінності у цінностях та ціннісних орієнтаціях дозволяють уточнити сучасний ціннісний рівень та тенденції розвитку соціальних орієнтацій, установок молодого покоління, а також шляхи супроводу їхнього професійного становлення.

Таким чином, отримані результати дозволяють говорити про домінування більш важливих і широких соціальних цінностей у середньої вікової групи, у той час як у тих, хто навчається, більш вираженими є цінності, спрямовані на задоволення власних потреб, досягнення особистих цілей. Також емпіричні результати можуть дати припущення про відповідність цінностей з практичною діяльністю та досвідом взаємодії з різними людьми, які розширюють спектр застосування та підтвердження значущих та пріоритетних ціннісних орієнтацій у конкретної людини.

4. В цілому можна зробити висновок про те, що розуміння та вміння прогнозувати поведінку інших людей (що також забезпечує адекватне пристосування в міжособистісних взаємодіях) тісно пов'язані із загальним розумінням свого місця у світі, з осмисленістю свого життя, чітким розумінням ціннісних орієнтацій та досягненням значних життєвих цілей. Позитивна оцінка свого життя, наявність у ній сталих ціннісних, можливо, зумовлюють пильнішу увагу і розуміння інших людей, виступає умовою як досягнення певних утилітарних цілей, а й у ролі значимих джерел створення сенсу свого життя. При цьому розуміння сенсо-життєвих проблем не повинно бути представлене дуже високою мірою, так як це буде ускладнювати прийняття та реалізацію маніпулятивних тенденцій у міжособистісному спілкуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Абрамов, С. С. Неявная субъективность: опыт философского исследования / С. С. Абрамов. – Томск : Из-во Томского ун-та, 1991. – 207 с.
- 2а. Айзенк, Г. Ю. Интеллект: Новый взгляд / Г. Ю. Айзенк - Вопросы психологии. - 1995.-№1. - С. 111-131.
2. Алексеев, П. В. Философия / П. В. Алексеев, А. В. Панин. – М. : Проспект, 2005. – 608 с.
- 3а. Алексеев, П. В. Философия / П. В. Алексеев, А. В. Панин. – М. : Проспект, 2005. – 409.
3. Алешина Е.С. Методика исследования социального интеллекта. Адапт. теста Дж. Гилфорда и М. Салливана / Е.С.Алешина. – Спб.: ГП «Иматон», 1996. – 56 с.
4. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды / Б.Г. Ананьев. – М. Наука, 2015. – 852 с.
5. Ананьев, Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. Наука, 1997. – 380 с.
6. Бабосов, Е. М. Динамика ценностных ориентаций молодежи в трансформирующемся обществе / Е. М. Бабосов, С. Е. Бабосов, В. А. Клименко, Т. И. Яковчук. – Минск : Современное слово, 2001. – 160 с.
7. Батулин, Н. А. Проблемы оценивания и оценки в общей психологии / Н. А. Батулин // Вопросы психологии. – 1989. – № 2. – С. 81-99.
8. Братусь, Б. С. Смысловая сфера личности / Б. С. Братусь - Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб. : Логос, 2000. – 480 с.
- 8а. Выготский Л.С. Собрание сочинений / Л.С. Выготский - Собрание сочинений в 6 т. – М., 1984.
- 8б. Дергунов, Т.В. Формула менеджмента. Практическое пособие начинающего руководителя / Т.В. Дергунов. - М.: Манн, Иванов и Фербер, 2015.

9. Головаха, Е.И. Интегральный индекс социального самочувствия (ИИСС): конструирование и применение социологического теста в массовых опросах / Е.И. Головаха, Н.В. Панина. – К.: Ин-т социологии НАН Украины, 1997. – 64 с.

9а. Гилфорд, Дж. Структурная модель интеллекта / Дж. Гилфорд - Психология мышления.-М.,1965. - 456 с.

9б. Грановская Р.М. Элементы практической психологии/ Р.М. Грановская - Элементы практической психологии - М., 2012. С. 240-248

10. Додонов, Б. И. Эмоция как ценность / Б. И. Додонов. – М. : Политиздат, 1978. – 272 с.

11. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н.Дружинин. – СПб.:Питер Ком, 1999.–368с.

12. Елейко, М. Эмоционально-оценочный подход к исследованию социального самочувствия / М. Елейко - Социология: теория, методы, маркетинг. – 2011. – № 3. – С. 138-162 з. 157-158.

13. Карандашев, В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей лично-сти: концепция и методическое руководство / В. Н. Карандашев. – СПб. : Речь, 2004. – 70 с.

14. Кон, И. С. Социологическая психология / И. С. Кон. – Воронеж : МОДЭК, 1999. – 560 с.

15. Кулагина, И. Ю. Возрастная психология. Полный жизненный цикл развития личности / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : ТЦ «Сфе-ра», 2001. – 464 с.

15а. Кулагина, И. Ю. Возрастная психология. Полный жизненный цикл развития личности / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : ТЦ «Сфе-ра», 2001. – 400 с.

16. Леонтьев, Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д. А. Леонтьев - Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 22-25.

17. Леонтьев Д.А. Тест смысложизненных ориентации (СЖО) / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2013. – 18 с.
18. Лисовский, В. Т. Духовный мир и ориентации молодежи / В. Т. Лисовский. – СПб. : СПбГУП, 2000. – 289 с.
- 18а. Лунева, О. В. (2008) История исследования социального интеллекта // Знание. Понимание. Умение. №4. С. 177–182.
- 18б. Лунева, О. В. (2008) Эмоциональный интеллект: история изучения и соотношение с социальным интеллектом / О. В. Лунева, А. В. Манторова. Теоретические и методические вопросы исследования социального и эмоционального интеллектов. М. : Изд-во Моск. гуманит. Ун-та. С. 26–31.
- 18в. Лунева, О. В., Манторова, А. В. Теоретические и методические вопросы исследования социального и эмоционального интеллектов/ О.В. Лунева, А.В. Манторова, -. М. : Изд-во Моск. гуманит. Ун-та.
19. Маслоу, А. Психология бытия / А. Маслоу. – М. : Рефл-бук, 1997. – 304 с.
- 19а. Маслоу А. Мотивация и личность / пер. А. М. Татлыбаевой ; терминолог. правка В. Данченка. — К. : PSYLIB, 2004.
20. Массен, П. Развитие личности ребенка / П. Массен, Дж. Конгер, Дж. Каган, А. Хьюстон. – М. : Прогресс, 1987. – 272 с.
21. Мешков Н.И., Яшкова А.Н. Мотивационная сфера обучающихся высшей школы / Н.И. Мешков, А.Н. Яшкова // Гуманитарные науки и образование. – 2018. – № 2 (34). – С. 92-98.
22. Момов, В. Человек. Мораль. Воспитание (теоретико-методологические проблемы) / В. Момов. – М. : Прогресс, 1975. – 163 с.
23. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития / В.С. Мухина. – М.: Академия, 2012. – 608 с.
24. Паронс, Т. Система координат действия и общая теория систем: культ-тура, личность и место социальных систем / Т. Паронс // Американская социологическая мысль : тексты / под ред. В. И. Добренькова. – М. : Из-во МГУ, 1994. – 496 с

25. Пашукова Т.И. Формирование мировоззрения и смысложизненные ориентации в юношеском возрасте / Т.И. Пашукова // Психологические проблемы смысла жизни / Материалы XIV симпозиума. – 2016. – № 2. – С. 45–53.
26. Стернберг Р. Дж. За пределами IQ: триархическая теория интеллекта / Р. Дж. Стернберг - За пределами IQ: триархическая теория интеллекта - 25 с.
27. Сахарова Т.Н. Возрастная динамика смысложизненных ориентаций личности / Т.Н. Сахарова // Вестник Воронежского государственного технического университета. – 2016. – № 10–2. – С. 66–71.
28. Сорокоумова, Е. А. Возрастная психология. Полный курс / Е. А. Сорокоумова. – СПб. : Питер, 2007. – 208 с.
29. Столяренко Л.Д., Самыгин С.И. Психология личности / Л.Д. Стороленко, С.И. Самыгин. – Ростов н/Д: Феникс, 2017. – 574 с.
30. Стернберг, Р. Дж.. Практический интеллект = Practical Intelligence in Everyday Life./ / Р. Дж. Стернберг - СПб.: Питер, 2002. - 272 с. - (Мастера психологии). - 5000 экз. - ISBN 5-318-00013-4.
31. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / П. Тейяр де Шарден - Феномен человека (1987)
32. Франкл, В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
33. Фельдштейн Д.И. Психология развивающейся личности / Д.И. Фельдштейн. – СПб.: Питер, 2016. – 426 с.
- 33а. Фельдштейн Д.И. Психология развивающейся личности / Д.И. Фельдштейн. – СПб.: Питер, 2016. – 426 с.;
34. Хайдеггер, М. Слова Ницше «Бог мертв» / М. Хайдеггер - Вопросы философии. – 1990. – № 7.
35. Чудновский В.Э. Психологические составляющие оптимального смысла жизни / В.Э. Чудновский - Вопросы психологии. – 2018. – № 3. – С. 12–16.

36. Цукерман Г.А. Психология саморазвития: задача для подростков и их педагогов / Г.А. Цукерман, Б.М. Мастеров. – М.: Юнити, 2015. – 320 с.

36а. Шаповаленко И.В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология) / И.В. Шаповаленко. Москва: Гардарики, 2005. 349 с.

37. Шнуренко, Т. И. Ценностные ориентации молодежи как результат межпоколенной преемственности / Т. И. Шнуренко. – Воронеж, 2009. – 215 с.

38. Шпрангер, Э. Два вида психологии / Э. Шпрангер - История психологии (10-е – 30-е гг. Период открытого кризиса). – Тексты / под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан. – М., 1992. – 364 с.

39. Эриксон Э.Х. Восемь возрастов человека / Э.Х. Эриксон - Детство и общество. – Изд. 2-е, переработанное и дополненное, пер. А.А. Алексеева. – СПб.: Речь, 2002. – С. 235–259.

40. Эриксон Э.Х. Восемь возрастов человека / Э.Х. Эриксон - Детство и общество. – Изд. 2-е, переработанное и дополненное, пер. А.А. Алексеева. – СПб.: Речь, 2002. – С. 200–210)

41. Яницкий, М. С. Психологические факторы и механизмы развития системы ценностных ориентаций личности / М. С. Яницкий. – Новосибирск, 2000. – 301 с.

42. Яницкий, М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. С. Яницкий. – Кемерово : Кузбассвуиздат, 2000. – 204 с.

42а. Allport, G. W. Pattern and growth in personaliti. / G. W. Allport. - New York: Holt Rinehart and Winston. - 1961.

43. Inglehart, R. Aspiration Adapt to Situation / R. Inglehart, J.-R. Rabier // Research of the Quality of Life (by F. M. Andrews). – Ann Arbor : Survey Research Center, 1986. – P. 1-56.

44. Husserl E, Erfahrung und Urteil.- Hamburg: Claassen Verlag, 1954.- S. 411.

44а. Moss, et al., 1955; Sternberg, et al., 1981

45. Morris, Ch. Varieties of human values / Ch. Morris. – Chicago : University press, 1956. – 21p.
- 45a. O'Sullivan, Guilford, 1966; Barnes, Sternberg, 1989
46. Rokeach, M. Believes, attitudes and values / M. Rokeach. – San Francisco : Jossey-Bac Co., 1972. – 214 p.
47. Rokeach M. Beliefs, Values, Attitudes. A theory of Organization and Change / M. Rokeach., 1968. – 214 c. – (The Jossey-Bass behavioral science series). Rokeach M. Beliefs, Values, Attitudes. A theory of Organization and Change / Rokeach., 1968. – 214 c. – (The Jossey-Bass behavioral science series).
48. Schwartz, S. H. Toward a universal psychological structure of human val-ues / S. H. Schwartz, W. Bilsky // Journal of personality and social psychology. – 1987 – № 5. – P. 550-562.
49. Schwartz S. Basic human values: Theory, measurement, and applications / S. Schwartz. // Revue Francaise de Sociologie.. – 2006. – №47. – C. 929–968.
50. Thorndike, E. L. Intelligence and its uses. / E. L. Thorndike. - Harper's Magazine, 1920. - P. 227-235.)
51. Williams, R. M. American society: a sociological interpretation / R. M. Williams. – NY : Knopf, 2001. – P. 397-420
52. Howe, N., Strauss, W. Generations: The History of America's Future, / N.Howe, W. Strauss, - 1584 to 2069. ISBN 978-0-688-11912-6. New York: William Morrow & Company, 1991.

Додатки

ДОДАТОК А

Методика дослідження соціального інтелекту

Соціальний інтелект - здатність правильно розуміти поведінку людей. Ця здатність необхідна для ефективної міжособистісної взаємодії і успішної соціальної адаптації.

Методика дослідження соціального інтелекту Дж. Гілфорда і М. Саллівена дозволяє вимірювати як загальний рівень соціального інтелекту, так і окремі здатності до розуміння поведінки (здатність передбачити наслідки поведінки, адекватно відобразити вербальну та невербальну експресію поведінки, розуміти логіку розвитку складних ситуацій міжособистісної взаємодії).

Методика є стандартизованим психологічним тестом, має чіткий алгоритм проведення і інтерпретації і тому вельми проста у використанні. Вона справедливо вважається однією з кращих в світовій психодіагностичній практиці і може бути рекомендована як ефективний інструмент при вирішенні широкого кола задач.

Термін "соціальний інтелект" був введений в психологію Е. Торндайком у 1920 році для позначення "далекоглядності у міжособистісних відносинах". Багато відомих психологів внесли свою частку в інтерпретацію цього поняття. В 1937 році Г. Олпорт пов'язував соціальний інтелект зі здатністю висловлювати швидкі, майже автоматичні судження про людей, прогнозувати найбільш можливі реакції людини. Соціальний інтелект, на думку Г. Олпорта, - особливий "соціальний дар", який забезпечує гладкість у відносинах з людьми, продуктом якого є соціальне пристосування, а не глибина розуміння.

І нарешті, в 60-ті роки Дж. Гілфорд, автор першого надійного тесту для вимірювання соціального інтелекту, розглядав його як систему інтелектуальних властивостей, незалежних від факту загального інтелекту і пов'язаних, перш за все, з пізнанням поведінкової інформації. Можливість вимірювання соціального інтелекту витікала із загальної моделі структури інтелекту Дж. Гілфорда. Тому в даній методиці значна увага приділяється описанню цієї моделі як теоретичної основи побудови методики.

У вітчизняній психології поняття "соціальний інтелект" було введено Ю.Н. Ємельяновим: "Сферу можливостей суб'єкт - суб'єктного пізнання індивіду можна назвати його соціальним інтелектом, розуміючи під цим стійку, засновану на специфіці розумових процесів, афективного реагування і соціального досвіду властивість розуміти самого себе, а також інших людей, їх взаємовідносини і прогнозувати міжособистісні події".

Значення даної сторони психіки з особливою наочністю з'ясовується на численних прикладах, коли люди, які відрізняються високими досягненнями у вивченні явищ матеріального світу (які мають високий загальний предметно - орієнтований інтелект), виявляються безпорадними в області міжособистісних відносин.

Методика дослідження соціального інтелекту вносить помітний внесок у подолання існуючої диспропорції між великою кількістю традиційних тестів інтелекту і невеликою кількістю методик для діагностики властивостей до міжособистісного пізнання.

Модель структури інтелекту Дж. Гілфорда

Факторно - аналітичні дослідження, які більше двадцяти років проводив Дж. Гілфорд і його співробітники в університеті Південної Каліфорнії з метою розробки тестової програми вимірювання загальних властивостей, завершилися створенням кубічної моделі структури інтелекту [31;11]. Ця модель дозволяє виділити 120 факторів інтелекту, які можуть бути класифіковані відповідно до трьох незалежних змінних, які характеризують процес обробки інформації. Ці змінні наступні: 1) зміст інформації, яка

надається (характер стимульного матеріалу); 2) операції з обробки інформації (розумові дії); 3) результати обробки інформації.

Кожна інтелектуальна властивість описується в термінах конкретного змісту, операцій, результату і позначається сукупністю трьох індексів. Опишемо параметри кожної з трьох змінних з вказуванням відповідного буквеного індексу (індекси вказуються в дужках).

Зміст інформації, яка надається:

Образи (F) – зорові, слухові, пропріоцептивні та інші образи, які відображають фізичні характеристики об'єктів.

Символи (S) – формальні знаки: букви, цифри, ноти, кодові позначення тощо.

Семантика (M) – концептуальна інформація, найчастіше словесна; вербальні ідеї та поняття; сенс, який передається за допомогою слів або зображень.

Поведінка (B) – інформація, яка відображає процес між особистісного спілкування: мотиви, потреби, настрої, думки, установки, що визначають поведінку людей.

Операції з обробки інформації:

Пізнання (C) – виявлення, впізнавання, усвідомлення, розуміння інформації.

Пам'ять (M) – запам'ятовування і зберігання інформації.

Дивергентне мислення (D) – утворення множини різноманітних альтернатив, логічно пов'язаних з висунутою інформацією, багато варіативний пошук вирішення проблем.

Конвергентне мислення (N) – отримання єдиного логічного наслідку з пред'явленої інформації, пошук одного правильного вирішення проблеми.

Оцінювання (E) – порівняння та оцінка інформації за певним критерієм.

Результати обробки інформації:

Елементи (U) – окремі одиниці інформації, поодинокі відомості.

Класи (C) – основа віднесення об'єктів до одного класу, групування відомостей відповідно до їх загальних елементів або властивостей.

Відносини (R) – встановлені відносини між одиницями інформації, зв'язки між об'єктами.

Системи (S) – структуровані схеми інформаційних одиниць, комплекси взаємопов'язаних частин, інформаційні блоки, цілісні сіті, складені з елементів.

Трансформації (T) – перетворення, модифікації, переформулювання інформації.

Імплікації (I) – результати, висновки, логічно пов'язані з даною інформацією, але виходять за її межі.

Таким чином, класифікаційна схема Дж. Гілфорда описує 120 (5x4x6) інтелектуальних факторів (властивостей). Кожній інтелектуальній властивості відповідає маленький кубик, утворений з трьох осей координат: *зміст, операції, результати*. Приклади опису конкретних інтелектуальних властивостей відповідно до даної моделі будуть наведені нижче.

Висока практична цінність Дж. Гілфорда для психології, педагогіки, медицини та психодіагностики відмічалась багатьма авторитетами в цих областях: А. Анастасі, Ж. Годфруа, Б. Кулагінім. До переваг цієї моделі можна віднести наступні моменти:

Дж. Гілфорд запропонував розширену концепцію інтелекту, яка представляє собою найповніший на сьогодні системний опис інтелектуальних властивостей людини.

Модель Дж. Гілфорда має евристичну силу – вона дозволяє прогнозувати виділення інтелектуальних властивостей, які поки ще не виявлені в експериментальних дослідженнях.

Внаслідок повноти системного описування модель Дж. Гілфорда дозволяє класифікувати практично всі відомі інтелектуальні тести, а також розширяє на змістовному рівні їх інтерпретаційні можливості.

Модель Дж. Гілфорда дає можливість визначити специфіку інтелектуальної активності залежно від задачі, яка виконується, з'ясувати, яка властивість актуалізується при вирішенні конкретних проблем.

Модель Дж. Гілфорда відкрила шляхи для вимірювання і розвитку творчих властивостей, так як виділене ним дивергентне мислення є основою креативності. На базі цієї концепції розроблені південно каліфорнійські тести легкості, гнучкості, оригінальності і точності мислення, тести творчого мислення Торренса, а також програма "SOT", призначена для навчання обдарованих дітей. Практика показує, що модель може бути також ефективно використана для створення програм психологічної корекції слабо встигаючих учнів та дітей з ЗПР.

Модель Дж. Гілфорда застосовується з метою патопсихологічної діагностики. Вона дозволяє інтерпретувати дані про ізольовану втрату психічних функцій при локалізованих ушкодженнях мозку.

Модель Дж. Гілфорда дуже технологічна, вона дозволяє розробляти процедури діагностики психічних феноменів, вже відкритих описовою психологією, але ще не виміряними експериментальною психологією. Саме така доля випала в психології феномену "соціального інтелекту".

Завдяки дослідженням Дж. Гілфорда 1950-1967 рр., термін "соціальний інтелект", запропонований Е. Торндайком ще в 1920 р., перейшов до розділу вимірюваних конструктів, а значить, набув справжньої реальності для психологічної практики.

ДОДАТОК Б

Методика діагностики ціннісних орієнтацій Шварца дозволяє діагностувати структуру ціннісних орієнтацій особистості або групи (через середні значення по групі)

Головна особливість даної методики полягає в тому, що поняття цінності в ній диференціюється. Тобто, цінність не розглядається як щось монолітне. Автор тесту виділяє два види цінностей:

Цінності як абстрактні ідеали. Вони виявляються шляхом оцінки іменників і прикметників, що описують різні цінності.

Цінності як керівництво до дії. Ці показники виявляються шляхом оцінки конкретних дій людей.

В деяких емпіричних дослідженнях такий поділ цінностей може виявитися важливим і цікавим. Адже дуже часто на абстрактному рівні людина орієнтована на одні орієнтири, а в практичній діяльності - на інші.

призначення

Тест цінностей Шварца (Ціннісний опитувальник Шварца. / Методика Шварца) застосовується для дослідження динаміки зміни цінностей як в групах (культурах) у зв'язку зі змінами в суспільстві, так і для особистості в зв'язку з її життєвими проблемами.

теоретична основа

Під цінностями Шалом Шварц (Schwartz Shalom H.) мав на увазі "пізнані" потреби, безпосередньо залежать від культури, середовища, менталітету конкретного суспільства. В основі опитувальника Шварца лежить теорія, згідно з якою всі цінності поділяються на соціальні та індивідуальні.

Опитувальник розроблений Шалом Шварцем в 1992 році. При розробці опитувальника автор використовував методику Рокича, якісно модифікувавши, розширивши і удосконаливши її концептуальну базу.

Опис методики Шварца

Тест ціннісних орієнтацій Шварца складається з двох частин.

Перша частина опитувальника призначена для вивчення цінностей, ідеалів і переконань, що впливають на особистість. Список цінностей складається з двох частин: іменників і прикметників, що включають 57 цінностей. Випробуваний оцінює кожну із запропонованих цінностей за шкалою від 7 до -1 балів.

Друга частина опитувальника Шварца є профіль особистості. Складається з 40 описів людини, що характеризують 10 типів цінностей. Для оцінки описів використовується шкала від 4 до -1 балів.

процедура тестування

Перша частина опитувальника

Інструкція: У цьому опитувальнику Вам потрібно відповісти на питання: «Які цінності важливі для мене як керівні принципи мого життя і які цінності менш важливі для мене?». Далі на наступних сторінках наведені два списки цінностей, взятих з різних культур. У дужках наведено пояснення кожної цінності.

Ваше завдання полягає в тому, щоб оцінити ступінь важливості кожної цінності як керівного принципу Вашому житті.

Використовуйте оцінну шкалу оцінок від -1 до 7.

Чим вище номер (-1, 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7), тим важливішою дана цінність є для Вас як керівний принцип Вашого життя. При цьому приблизно орієнтуйтеся на наступні значення відміток:

відмітка «-1» характеризує цінності, протилежні Вашим принципам, **відмітка «0»** означає, що цінність абсолютно не має значення, не є керівним принципом у Вашому житті, **відмітка «3»** означає, що цінність важлива, **відмітка «6»** означає, що цінність дуже

важлива, відмітка «7» характеризує цінності вищої значущості, зазвичай таких цінностей не повинно бути більше двох.

СПИСОК ЦІННОСТЕЙ 1

Для початку перегляньте цінності з **списку 1**, Виберіть одну з них, яка є найважливішою для Вас, і оцініть її значимість (відмітка «7»). Далі виберіть цінність, яка найбільш суперечить Вашим принципам, і оцініть її (відмітка -1). Якщо немає такої цінності, виберіть цінність, найменш важливу для Вас, і оцініть її відміткою «0» або «1», відповідно до її значимості. Потім оцініть всі інші цінності зі списку. Перед кожною цінністю в списку проставте відмітку, яка вказує на важливості цієї цінності як **керівного принципу вашому житті** особисто для вас. Постарайтеся розрізнити цінності наскільки це можливо, орієнтуючись на наведену нижче шкалу і використовуючи всі номери від -1 до 7 (-1,0, 1, 2, 3,4, 5, 6, 7).

Як керівний принцип мого життя ця цінність є:

- 1 РІВНІСТЬ (рівні можливості для всіх)
- 2 ВНУТРІШНЯ ГАРМОНІЯ (бути в мирі з самим собою)
- 3 СОЦІАЛЬНА СИЛА (контроль над іншими, домінантність)
- 4 ЗАДОВОЛЕННЯ (задоволення бажань)
- 5 СВОБОДА (свобода думок і дій)
- 6 ДУХОВНА ЖИТТЯ (акцент на духовних, а не матеріальних питаннях)
- 7 ПОЧУТТЯ ПРИЛАДДЯ (відчуття, що я не самотній)
- 8 СОЦІАЛЬНИЙ ПОРЯДОК (стабільність суспільства)
- 9 ЖИТТЯ, ПОВНА ВРАЖЕНЬ (прагнення до новизни)
- 10 СЕНС ЖИТТЯ (цілі в житті)
- 11 ВЕЖЛИВОСТЬ (люб'язність, хороші манери)
- 12 БАГАТСТВО (матеріальна власність, гроші)
- 13 НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА (захищеність своєї батьківщини від ворогів)
- 14 Самоповага (віра у власну цінність)
- 15 ПОВАГА ДУМКИ ІНШИХ (врахування інтересів інших людей, уникнення конфронтації)
- 16 КРЕАТИВНІСТЬ (унікальність, багата уява)
- 17 МИР У ВСЬОМУ СВІТІ (свобода від воєн і конфліктів)
- 18 ПОВАГА ТРАДИЦІЙ (збереження визнаних традицій, звичаїв)
- 19 зрілого ЛЮБОВ (глибока емоційна і духовна близькість)
- 20 самодисципліни (самообмеження, стійкість до спокус)
- 21 ПРАВО НА відокремлений (право на особистий простір)
- 22 БЕЗПЕКА СІМ'Ї (безпека для близьких)
- 23 СОЦІАЛЬНЕ ВИЗНАННЯ (схвалення, повагу інших)
- 24 ЄДНІСТЬ З ПРИРОДОЮ (злиття з природою)
- 25 мінливого життя (життя, наповнене проблемами, новизною і змінами)
- 26 МУДРІСТЬ (зріле розуміння світу)
- 28 ІСТИННА ДРУЖБА (близькі друзі)
- 29 МИР КРАСИ (краса природи і мистецтва)
- 30 СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ (виправлення несправедливості, турбота про слабких)

СПИСОК ЦІННОСТЕЙ 2

Тепер оцініть, наскільки важлива кожна з наступних цінностей як **керівний принцип у Вашому житті** для вас. Ці цінності виражені в способах дії, які можуть бути більш-менш важливими для Вас. Спробуйте розрізнити цінності, наскільки це можливо, використовуючи всі номери. Для початку прочитайте цінності в списку 2, виберіть те, що для Вас найбільш важливо, оцініть на шкалі (відмітка 7). Потім виберіть цінність, яка суперечить вашим принципам (відмітка -1). Якщо такої цінності немає, виберіть цінність

найменш важливу для Вас і оцініть її відмітками 0 або 1, відповідно до її значимістю. Потім оцініть інші цінності.

Як керівний принцип мого життя, ця цінність є:

- 31 САМОСТІЙНИЙ (хто ж має надію на себе, самодостатній)
- 32 стримати (уникає крайностей в почуттях і діях)
- 33 ВІРНИЙ (відданий друзям, групі)
- 34 цілеспрямованості (працьовитий, натхненний)
- 35 ВІДКРИТИЙ до чужих думок (терпимий до різних ідей і вірувань)
- 36 СКРОМНИЙ (простий, що не прагне привернути до себе увагу)
- 37 СМІЛИВИЙ (який шукає пригод, ризик)
- 38 Захищати довкілля (зберігає природу)
- 39 впливових (має вплив на людей і події)
- 40 Шановні батьки І СТАРШИХ (виявляє повагу)
- 41 обирати власні ЦІЛІ (відбирає власні наміри)
- 42 ЗДОРОВИЙ (не боляче фізично або душевно)
- 43 ЗДАТНИЙ (компетентний, здатний ефективно діяти)
- 44 приймайте життя (який підпорядковується життєвим обставинам)
- 45 ЧЕСНИЙ (відвертий, щирий)
- 46 зберігає свій ІМІДЖ (захист свого «обличчя»)
- 47 ВИКОНАВЧИЙ (слухняний, що підкоряється правилам)
- 48 РОЗУМНИЙ (логічний, мислячий)
- 49 КОРИСНИЙ (який працює на благо інших)
- 50 насолоджується життям (насолада їжею, сексом, розвагами та ін.)
- 51 благочестивих (дотримується релігійної віри і переконань)
- 52 ВІДПОВІДАЛЬНИЙ (надійний, яке заслуговує на довіру)
- 53 допитливість (цікавиться всім, допитливий)
- 54 схильні прощати (прагне прощати іншого)
- 55 УСПІШНИЙ (що досягає мети)
- 56 охайність (охайний, акуратний)
- 57 потурання своїм бажанням (займається тим, що приносить задоволення).

Друга частина опитувальника

ПРОФІЛЬ ОСОБИСТОСТІ

Інструкція: Нижче наведені описи деяких людей. Будь ласка, прочитайте кожне опис і подумайте, наскільки кожна людина схожий або не схожий на Вас і ваш Ідеал. Напишіть «Я» в одній з клітинок праворуч, яка показує, наскільки описуваний людина схожа на Вас і «Мій ідеал», там, де вважаєте за потрібне.

1. Придумувати щось і бути винахідливим важливо для нього. Він любить чинити по-своєму, на свій лад.
2. Для нього важливо бути багатим. Він хоче, щоб у нього було багато грошей і хороших речей.
3. Він вважає, що важливо, щоб з кожною людиною в світі зверталися однаково. Він вірить, що у всіх повинні бути рівні можливості в житті.
4. Для нього дуже важливо показати свої здібності. Він хоче, щоб люди восхитались тим, що він робить.
5. Для нього важливо жити в безпечному оточенні. Він уникає всього, що може загрожувати його безпеки.
6. Він вважає, що важливо робити багато різних справ в житті. Він завжди прагне до новизни.
7. Він вірить, що люди повинні робити те, що їм кажуть. Він вважає, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть коли ніхто не бачить.

8. Для нього важливо вислухати думку людей, які відрізняються від нього. Навіть якщо він не згоден з ними, він все одно хоче їх зрозуміти.
9. Він вважає, що важливо не просити більшого, ніж маєш. Він вірить, що люди повинні задовольнятися тим, що у них є.
10. Він завжди шукає привід для розваги. Для нього важливо робити те, що приносить йому задоволення.
11. Для нього важливо самому вирішувати, що робити. Йому подобається бути вільним у плануванні та виборі своєї діяльності.
12. Для нього дуже важливо допомагати оточуючим. Він хоче піклуватися про їх благополуччя.
13. Для нього дуже важливо досягти успіху в житті. Йому подобається справляти враження на інших людей.
14. Для нього дуже важлива безпека його країни. Він вважає, що держава повинна бути готова до захисту від зовнішньої і внутрішньої загрози.
15. Він любить ризикувати. Він завжди шукає пригод.
16. Для нього важливо завжди поводитися належним чином. Він хоче уникати дій, які люди вважали б невірними.
17. Для нього важливо бути головним і вказувати іншим, що робити. Він хоче, щоб люди робили те, що він говорить.
18. Для нього важливо бути відданим своїм друзям. Він хоче присвятити себе своїм близьким.
19. Він щиро вірить, що люди повинні дбати про природу. Піклуватися про навколишньому середовищу важливо для нього.
20. Бути релігійним важливо для нього. Він дуже старається наслідувати свої релігійні переконання.
21. Для нього важливо, щоб речі були у порядку і в чистоті. Йому дійсно не подобається безлад.
22. Він вважає, що важливо цікавитися багатьом. Йому подобається бути допитливим і намагатися зрозуміти різні речі.
23. Він вважає, що всі народи світу повинні жити в гармонії. Сприяти встановленню миру між усіма групами людей на землі важливо для нього.
24. Він думає, що важливо бути честолюбним. Йому хочеться показати наскільки він здатний.
25. Він думає, що краще за все робити згідно з усталеними традиціями. Для нього важливо дотримуватися звичаїв, які він засвоїв.
26. Для нього важливо отримувати задоволення від життя. Йому подобається «балувати» себе.
27. Для нього важливо бути чуйним до потреб інших людей. Він намагається підтримувати тих, кого знає.
28. Він вважає, що завжди повинен проявляти повагу до своїх батьків і людям старшого віку. Для нього важливо бути слухняним.
29. Він хоче, щоб з усіма надходили справедливо, навіть з людьми, яких він не знає. Для нього важливо захищати слабких.
30. Він любить сюрпризи. Для нього важливо, щоб його життя було сповнене яскравих вражень.
31. Він дуже старається не захворіти. Збереження здоров'я дуже важливо для нього.
32. Просування вперед у житті важливо для нього. Він прагнути робити все краще, ніж інші.
33. Для нього важливо прощати людей, які образили його. Він намагається бачити хороше в них і не ображатися.
34. Для нього важливо бути незалежним. Йому подобається покладатися на себе.

35. Мати стабільний уряд важливо для нього. Він турбується про збереження громадського порядку.

36. Для нього дуже важливо весь час бути ввічливим з іншими людьми. Він намагається ніколи не дратувати і не турбувати інших.

37. Він по-справжньому хоче насолоджуватися життям. Добре проводити час дуже важливо для нього.

38. Для нього важливо бути скромним. Він намагається не привертати до себе увагу.

39. Він завжди хоче бути тим, хто приймає рішення. Йому подобається бути лідером.

40. Для нього важливо пристосовуватися до природи, бути частиною її. Він вірить, що люди не повинні змінювати природу.

До кожного з цих визначень потрібно зіпставити такі вислови

Дуже схожий	схожий	В деякій мірі схожий	трохи схожий	Не схожий	Зовсім не схожий
-------------	--------	----------------------	--------------	-----------	------------------

Ключі для опитувальника цінностей Шварца

Тип цінностей	Номери пунктів опитувальника	
	ОГЛЯД ЦІННОСТЕЙ (Рівень нормативних ідеалів) - список 1 і 2	ПРОФІЛЬ ОСОБИСТОСТІ (Рівень індивідуальних пріоритетів)
конформність Conformity		
Традиції Tradition		
доброта Benevolence		
універсалізм Universalism	1,17,24,26,29,30,35, 38	3, 8, 19, 23, 29, 40
Самостійність Self-Direction		
стимуляція Stimulation		
гедонізм Hedonism		
досягнення Achievement		
влада Power		
Безпека Security		

Опис шкал тесту Шварца діагностики ціннісних орієнтацій

1. Влада. Функціонування соціальних інститутів вимагає певної міри диференціації статусів, і в більшості міжособистісних відносин в різних культурах було виявлено поєднання показників домінантності / підпорядкованості. Центральна мета цього типу цінностей полягає в досягненні соціального статусу або престижу, контролю або домінування над людьми і засобами (авторитет, багатство, соціальна влада, збереження свого суспільного іміджу, суспільне визнання). Цінності Влада і Досягнення (див. Далі) фокусуються на соціальному повазі, проте цінності Досягнення (наприклад, успішний, амбітний) підкреслюють активну демонстрацію компетентності в конкретному взаємодії, в той час як цінності Влада (авторитет, багатство) підкреслюють досягнення або збереження домінантної позиції всередині найбільш загальної соціальної системи.

2. Досягнення. Визначальна мета цього типу цінностей - особистий успіх через демонстрацію компетентності відповідно до соціальних стандартів.

Демонстрація соціальної компетентності (що і складає зміст цієї цінності) в умовах переважний культурних стандартів тягне за собою соціальне схвалення.

3. Гедонізм. В теорії Ш. Шварца мотиваційна мета цього типу визначається як задоволення або чуттєве задоволення (задоволення, насолода життям).

4. Стимуляція. Це похідне від потреби організму в розмаїтті і глибоких переживаннях для підтримки оптимального рівня активності. Біологічні засновані варіації потреби стимуляції, обумовлені соціальним досвідом, можуть при водити до індивідуальних відмінностей у важливості цієї цінності. Мотиваційна мета цього типу цінностей полягає в новизні, глибоких переживаннях.

5. Самостійність. Визначальна мета цього типу цінностей полягає в незалежності мислення і вибору дій, творчості, дослідницької діяльності. Самостійність - похідне від потреби організму в постійному контролі й управлінні, а також від інтеракційних вимог автономності та незалежності.

6. Універсалізм. Мотиваційна мета цього типу цінностей - розуміння, терпимість, захист благополуччя всіх людей і природи. Мотиваційні цілі цінності універсалізму можуть бути похідними від тих потреб виживання груп та індивідів, які стають очевидними, коли люди входять в контакт з кимось поза свого середовища або розширюють первинну групу.

7. Щедрість. Це вужче певний «просоціальний» тип цінностей, в порівнянні з універсалізмом. Прихильність сфокусована на благополуччі в близькому щоденному взаємодії. Цей тип вважається похідним від потреби в позитивному взаємодії, потреби в аффілітації і забезпеченні процвітання групи. Мотиваційна мета цього типу - збереження благополуччя людей, з якими індивід знаходиться в частому особистому контакті (корисність, лояльність, поблажливість, чесність, відповідальність, дружба, зріла любов).

8. Традиції. Будь-які групи розробляють свої символи і ритуали, дія яких визначається досвідом групи і які закріплюються як традиції і звичаї. Традиційний спосіб поведінки стає символом групової солідарності, виразом єдиних цінностей і гарантією виживання. Традиції найчастіше приймають форми релігійних обрядів, вірувань і норм поведінки, Мотиваційна мета - повага, прийняття і слідування звичаям і ідеям, які існують в культурі (повага традицій, смиренність, благочестя, прийняття своєї долі, помірність).

9. Конформність. Визначальна мотиваційна мета цього типу обмеження, припинення дій, схильностей і спонукань до дій, які можуть завдати шкоди іншим або не відповідають соціальним очікуванням. Це похідне від вимоги стримувати схильності, які мають негативні соціальні наслідки (слухняність, самодисципліна, ввічливість, повагу батьків і старших).

10. Безпека. Мотиваційна мета цього типу - безпека, гармонія, стабільність суспільства, взаємин, самої людини, це похідне від базових індивідуальних і групових вимог. Ш. Шварц передбачає існування 1 загального типу цінностей, Безпеки, а не двох окремих -групові і індивідуального рівня, тому що цінності, які стосуються колективним,

висловлюють в значній мірі мета безпеки для особистості (соціальний порядок, безпеку сім'ї, Національна безпека, Взаємне розташування, взаємодопомога, чистота, почуття приналежності, здоров'я).

інтерпретація результатів

При аналізі та інтерпретації результатів опитувальника ціннісних орієнтацій Шварца важливо враховувати, що діагностуються два різних типи цінностей:

Нормативні ідеали, цінності особистості на рівні переконань, а також структуру цінностей, відчутно допомагає найбільший вплив на всю особистість, але не завжди виявляється в реальному соціальній поведінці.

Цінності на рівні поведінки, тобто індивідуальні пріоритети, найбільш часто виявляються в соціальній поведінці особистості.

Різниця показників за типами цінностей в цих двох частинах опитувальника, що характеризують два рівня функціонування цінностей, відображає ціннісне тиск, який здійснюється, з одного боку, через соціалізацію та, з іншого боку, за допомогою референтної групи і традицій.

Ще один важливий момент пов'язаний з тим, що число питань, включених в кожен з 10-ти шкал тесту цінностей Шварца містить різну кількість питань. Це означає, що бали, отримані за шкалами не можна безпосередньо порівнювати між собою.

Для порівняльного аналізу вираженості різних цінностей у випробуваного або групи необхідно провести нормування. Це означає проведення такої процедури:

Знаходиться шкала з найбільшим числом питань.

Визначається найбільший бал, який можна набрати за даною шкалою.

Показники по всіх шкалах діляться на цей максимальний бал.

Якщо порівняльний аналіз вираженості показників за шкалами не припускав, а вираженість цінностей передбачається використовувати в рамках кореляційного аналізу, то можна не проводити нормування показників за шкалами тесту діагностики ціннісних орієнтацій Шварца.

Додаток В

Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча

Анотація. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовний бік спрямованості особистості й становить основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції й «філософії життя».

Сутність розробки: до вашої уваги пропонується оригінальна система обробки й аналізу результатів, отриманих у ході проведення розповсюдженої методики М. Рокіча. Це лише суб'єктивне структурування системи ціннісних орієнтацій, досить умовне. М. Рокіч у своїх дослідженнях відзначав достатню універсальність і гнучкість методики. Передбачається, що в кожного інтерпретатора може бути зовсім інша, своя систематизація цінностей.

Таблична форма «ключа» зручна для обробки матеріалу, дозволяє швидко й чітко структурувати ціннісні орієнтації випробуваних, підходить як для якісного, так і для кількісного аналізу результатів.

Присвоєння номерів кожній із цінностей не є універсальним і ні в якій мірі не визначає ієрархію зазначених цінностей. Цей вимушений хід зроблений для зручності обробки результатів.

Історична довідка. Методика встановлення ціннісних орієнтацій М. Рокіча заснована на прямому ранжуванні списку цінностей і є найпоширенішою в наш час. М. Рокіч розрізняє два класи цінностей:

- термінальні — переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути;
- інструментальні — переконання в тому, що якийсь образ дій або властивість особистості є кращим у будь-якій ситуації.

Цей розподіл відповідає традиційному розподілу на цінності-цілі й цінності-засоби. Перевагою методики є універсальність, зручність і економічність у проведенні обстеження й обробці результатів, а також гнучкість — можливість варіювати як стимульний матеріал (списки цінностей), так і інструкції. Істотним її недоліком є вплив соціальної бажаності, можливість нещирості. Тому особливу роль у цьому випадку відіграє мотивація діагностики, добровільний характер тестування й наявність контакту між психологом і випробуваним. Методику не рекомендується застосовувати з метою відбору й експертизи. Можливе проведення групового тестування.

Матеріали. Респондентові пред'являється два списки цінностей (по 18 у кожному) або на аркушах паперу, або на картках (порядкові номери зазначаються на оборотному боці картки). У списках випробуваний привласнює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає одну за одною по значимості для нього. Остання форма подачі матеріалу дає більш надійні результати. Спочатку пред'являється набір термінальних (список А), а потім набір інструментальних (список Б) цінностей.

Інструкція: «Зараз вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання — розкласти їх у порядку значимості для вас, за тими принципами, якими ви керуєтеся у вашому житті. Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки й вибравши ту, котра для вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу по значимості цінність і помістіть слідом за першою. Те ж проробіть із усіма картками, що залишилися. Найменш важлива залишиться останньою й посяде 18 місце. Працюйте не поспішаючи, вдумливо. Якщо в процесі роботи ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відбивати вашу справжню позицію».

Порядок проведення. Для подолання зазначених недоліків методики й більш глибокого проникнення в систему ціннісних орієнтацій можливі зміни інструкції, які дають додаткову діагностичну інформацію й дозволяють зробити більш обґрунтовані

висновки. Приміром, після основної серії можна попросити випробуваного ранжувати картки, відповідаючи на наступні запитання.

В якому порядку й у якому ступені (у відсотках) реалізовані дані цінності у вашому житті?

- Як би ви розташували ці цінності, якби стали таким, яким мріяли?
- Як, на ваш погляд, це зробила б ідеальна, досконала людина?
- Як зробило б це, на вашу думку, більшість людей?
- Як це зробили б ви 5 або 10 років тому? Через 5 або 10 років?
- Як ранжували б картки близькі вам люди? І т. д. у залежності від цілей

дослідження

Стимульний матеріал до методики М. Рокіча
(Номер проставляється на зворотному боці картки.)

Список А (термінальні цінності)

1а. Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя).

2а. Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).

3а. Здоров'я (фізичне й психічне).

4а. Цікава робота.

5а. Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві).

6а. Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною).

7а. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень).

8а. Наявність гарних і вірних друзів.

9а. Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів по роботі).

10а. Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток).

11а. Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).

12а. Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання).

13а. Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).

14а. Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).

15а. Щасливе сімейне життя.

16а. Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому).

17а. Творчість (можливість творчої діяльності). 18а. Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності)

16. Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах.

26. Вихованість (гарні манери).

36. Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання).

46. Життєрадісність (почуття гумору).

56. Ретельність (дисциплінованість).

66. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).

76. Непримиренність до недоліків у собі й інших.

86. Освіченість (широта знань, висока загальна культура).

96. Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватися слова).

106. Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення).

116. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).

126. Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів.

136. Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами).

146. Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани).

156. Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї,

звички).

166. Чесність (правдивість, щирість).

176. Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).

186. Чуйність (дбайливість).

Обробка й аналіз результатів

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їхнє угруповання випробуваним у змістовні блоки. Так, наприклад, можна виділити «конкретні» і «абстрактні» цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя тощо. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні, цінності спілкування, цінності справи, індивідуалістичні й конформістські, а також альтруїстичні цінності, цінності самоствердження, прийняття інших і т. д.

Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність. Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити або несформованість у випробуваного системи цінностей, або нещирість відповідей.

КЛЮЧ

Система цінностей		Список А Термінальні цінності					Список Б Інструментальні цінності						
1	Особистісні	a	a	a	2a	5a	18a	6	6	6	6	16	66
	Суспільні	a	a	a	3a	4a	16a	6	6	26	46	56	86
	Професійні	a	a	a	0a	a	17a	6	6	6	06	36	76
	(відображують самореалізацію суб'єкта)												
2	Самоствердження	a	a	a	2a	6a	18a	6	6	6	16	26	66
	Спілкування	a	a	a	a	3a	15a	6	6	6	46	56	86
	Справи	a	a	0a	a	4a	17a	6	6	6	06	36	76
	(дані корелюють із вектором спрямованості)												
3	Індивідуалістичні	a	a	a	2a	4a	17a	6	6	6	26	36	66
	Конформістські	a	a	a	a	3a	18a	6	6	6	6	16	76
	Альтруїстичні	a	a	0a	1a	5a	16a	6	6	06	46	56	86
(спрямованість в системі міжособистісних відносин)													

